

DYNAMISCHE ANALYSE VAN DE BUURTEN IN MOEILIKHEDEN

in de Belgische stadsgewesten

*Christian Vandermotten,
Pierre Marissal
& Gilles Van Hamme*

Institut de Gestion et d'Aménagement
du Territoire

ULB Université Libre de Bruxelles

*Christian Kesteloot,
Katrien Slegers
& Lien Vanden Broucke*

Instituut voor Sociale en
Economische Geografie

KUL Katholieke Universiteit Leuven

*Bertrand Ippersiel,
Stanislas de Bethune
& Renaud Naiken*

ICEDD Institut de Conseil et d'Etudes
en Développement Durable

Grootstedenbeleid
Politique des Grandes Villes

**POD
SPP**

Maatschappelijke Integratie
Intégration Sociale

*DYNAMISCHE
ANALYSE
VAN DE BUURTEN
IN MOEILIJKHEDEN*
in de Belgische stadsgewesten

*Christian Vandermotten,
Pierre Marissal
& Gilles Van Hamme*

Institut de Gestion et d'Aménagement du Territoire
Université Libre de Bruxelles

*Christian Kesteloot,
Katrien Slegers
& Lien Vanden Broucke*

Instituut voor Sociale en Economische Geografie
Katholieke Universiteit Louvain

*Bertrand Ippersiel,
Stanislas de Bethune
& Renaud Naiken*

Institut de Conseil et d'Etudes en Développement Durable

1	INLEIDING	p.5
2	METHODOLOGIE, SELECTIE EN OMSCHRIJVING VAN DE VARIABLEN	p.11
3	RESULTATEN EN TYPOLOGIEEN	p.19
4	BESPREKING VAN DE SITUATIE PER STADSGEWEST	p.27
	Antwerpen en Mechelen	p.31
	Gent en Sint-Niklaas	p.34
	Brugge en Oostende	p.37
	Hasselt-Genk	p.39
	Kortrijk	p.41
	Luik en Verviers	p.42
	Charleroi, La Louvière, Bergen	p.45
	Namen	p.48
	Doornik	p.49
	Brussel en Leuven	p.50
5	BESLUIT	p.55

1

Inleiding

De Europese steden in het bijzonder de grootste onder hen, kan men voorstellen aan de hand van twee tegengestelde situaties.

Enerzijds vertonen de grootstedelijke regio's reeds gedurende twee decennia een economische groei die overeenkomt of zelfs sterker is dan de nationale groei, terwijl het omgekeerde het geval was tijdens de jaren '60 en '70. Dit vertaalt zich in een voorkeurspositie van de metropoolsteden in de internationale tertiaire netwerken waarvan zij de kern vormen. Dezelfde stadsregio's hebben de voorbije decennia echter sterk te leiden gehad onder het fenomeen van desindustrialisatie, hoewel ze de gevolgen daarvan ondertussen min of meer hebben verwerkt.

In een huidige context van flexibilisering zijn het vooral regio's met een groot potentieel aan toelevingsbedrijven, in het bijzonder diensten van hoog niveau aan diversiteit en aan kwalificaties van de beschikbare arbeidskrachten, die voordeel zullen halen uit deze economische herstructureringen. In die zin zijn het vaak suburbane regio's in plaats van de grootstedelijke centra zelf, die profiteren van deze economische groei.

Stedelijke regio's, die nog altijd te kampen hebben met een verouderd industrieel apparaat, kunnen nauwelijks of zelfs niet genieten van de economische revitalisatie. Zij kenmerken zich namelijk door een verouderde bevolking en een historisch erfgoed dat zwaar doorweegt op de omgevingskwaliteit.

De overheidsinstanties zijn zich vandaag de dag veel meer dan vroeger bewust van de troeven van hun stedelijk patrimonium en van het imago van hun stad in de interstedelijke competitie die zich momenteel afspeelt op internationaal niveau. Daarnaast zijn ze zich eveneens bewust van de noodzaak om een stabiele stedelijke bevolking aan te trekken die de fiscale inkomsten van de stad kunnen vergroten. Vanuit het stedelijk beleid wordt daarom een politiek ontwikkeld (en versterkt) ter verbetering van de levensomstandigheden, voor de renovatie van oude gebouwen, het onder controle krijgen van de chaotische ontwikkelingen van het autoverkeer en de promotie van het openbaar vervoer. Het stedelijk landschap is ongetwijfeld sterk verbeterd tijdens de voorbije decennia, maar er is nog werk aan de winkel.

Anderzijds worden de grote steden, en meer nog degene met een sterke positie binnen de interstedelijke competitie, geconfronteerd met een toename van de reeds aanwezige sociale tegenstellingen. De hedendaagse stedelijke economie geeft namelijk in verhouding tot de vroegere industriesteden minder tewerkstellingsmogelijkheden aan laag opgeleiden. Tegelijkertijd brengen nieuwe migratiepatronen de arme vreemdelingen samen in de grootste steden

aangezien ze daar kunnen genieten van een grote onderlinge solidariteit, met het ontstaan van etnische concentraties tot gevolg. Daarnaast vormen de steden vaak een toevluchtsoord voor diegenen die geen toegang vinden tot de hedendaagse flexibele economie waarin bedrijven moeten beantwoorden aan de toenemende vereiste om op korte termijn de nodige rendabiliteit te creëren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de economisch dynamische stadsgewesten (in België gaat het in eerste instantie om het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) terzelfdertijd geconfronteerd worden met hoge werkloosheidscijfers. Bovendien kan het succes van de stedelijke revitalisatie, dat zich vertaalt in een verhoging van de vastgoedprijzen en van goederen en diensten, in bepaalde buurten leiden tot de verdringing van de meest kwetsbare groepen. Deze laatste gaan zich als gevolg daarvan concentreren in de meest achtergestelde buurten aangezien dit de enige, voor hen nog toegankelijke buurten zijn. Dit leidt enerzijds tot een versterking van de intra-stedelijke sociale ongelijkheden en anderzijds tot het behoud of zelfs een toename van de ongelijkheden tussen de centraal stedelijke buurten en de suburbane periferie.

Bovenstaande problematiek verklaart waarom de federale overheid zoveel belang hecht aan het stedelijk beleid. De grote tendensen die in voorgaande alinea geschetst werden, gelden voor alle Europese steden. Binnen elk land kunnen de situaties hiervan afwijken omwille van specifieke nationale karakteristieken.

SUBURBANISATIE

De situatie van de Belgische steden

hangt in eerste instantie samen met de sterke suburbanisatiebewegingen die hebben plaatsgevonden na de Tweede Wereldoorlog. Deze waren het gevolg van een continue toename van pendelaars die zich in een semi-rurale woonomgeving gevestigd hebben. Dit proces vond reeds plaats vanaf het einde van de 19de eeuw en was mogelijk door de ontwikkeling van een zeer dicht spoorweg- en buurtspoorwegnet. De suburbanisatie betrof, naast de welgestelde klasse, een groot deel van de middenklasse en werd aangemoedigd door beleidsinstanties via de promotie van de private eigendomsverwerving. Dit heeft echter geleid tot een sterke afname van de fiscale inkomsten van de centraal stedelijke gemeenten.

In tegenstelling tot het suburbanisatieproces is de ontwikkeling van de sociale woningbouw veel beperkter gebleven, in vergelijking met andere landen. Vanaf de tussenoorlogse periode werden deze vaak gebouwd onder de vorm van tuinkwijken, terwijl maar zelden gekozen werd voor de bouw van grote

sociale wooncomplexen. In Frankrijk bijvoorbeeld, zijn deze laatste in grote mate terug te vinden als een gordel van goedkope huurappartementen (HLM, Habitation à Loyer Modéré) rondom de steden. Zij getuigen er van de grote tekorten in huisvesting voor de oorlog en van de stedelijke explosie die er heeft plaatsgevonden na de Tweede Wereldoorlog.

Ondanks de wil van de Belgische overheid om het suburbanisatieproces onder controle te houden via een politiek van ruimtelijke ordening, zet dit proces zich zowel in het Vlaams als het Waals Gewest ononderbroken voort. Vandaag de dag neemt dit zelfs de vorm aan van 'rurbanisatie' aangezien nu ook de landelijke regio's aangetast worden.

Meer dan in Frankrijk en overeenkomstig met het anglo-amerikaans model, hebben sociaal kwetsbare groepen in België de neiging om zich te concentreren in de centrale delen van grote steden, in een eerste gordel omheen het historisch stadscentrum en in oude industriële buurten. Een belangrijk deel hiervan huurt een woning binnen de meest gedegradeerde woonsegmenten, bestaande uit verouderde privé huurwoningen. Dit, zoals reeds eerder vermeld, omdat grote sociale wooncomplexen slechts zeer beperkt voorkomen in het landschap. Deze kansarme bevolking is ook terug te vinden in oude arbeiderswoningen die gebouwd werden door industriële ondernemingen en de mijnen. Deze zijn in het bijzonder terug te vinden in de oude Waalse industrie-as of in bepaalde tuinwijken die gebouwd werden voor de mijnwerkers in Midden Limburg.

GENTRIFICATIE

Sinds een twintigtal jaar wordt, vooral in Brussel maar tegenwoordig ook meer en meer in andere grote steden, parallel aan de suburbanisatiebeweging een nieuwe trend waargenomen die men kan samenvatten onder de term 'gentrificatie'. Dit fenomeen leidt tot een investering in bepaalde cen-

trale stadsdelen die zich veelal kenmerken door een groot cultureel aanbod en waarvan het woningbestand dateert van de 19de of het begin van de 20ste eeuw. De buurten zijn in eerste instantie aantrekkelijk voor een jonge bevolking, vaak alleenstaand en hoog opgeleid maar die nog aan het begin van hun professionele loopbaan staan. In Brussel zijn deze buurten ook aantrekkelijk voor buitenlandse functionarissen. Deze 'nieuwkomers' dragen in grote mate bij tot de revitalisatie van de buurt, ook al liggen hun inkomens niet altijd hoog (of zijn hun inkomens niet belastbaar, wat het geval is voor personen met een Europese of diplomatieke functie). Hun aanwezigheid leidt echter ook tot verdringingseffecten en de sociale tegenstellingen die reeds eerder aan bod kwamen. Het is daarom aan de overheid om de negatieve gevolgen van deze stedelijke revitalisatie onder controle te houden door ze te integreren binnen het beleid van de ruimtelijke ordening. Dit is des te meer noodzakelijk omdat, zoals reeds eerder vermeld, het aanbod aan sociale huisvesting nog niet voldoet aan de vraag.

Uit de studie die volgt, zal blijken dat er een grote diversiteit bestaat aan buurten in moeilijkheden waarvoor telkens een specifiek beleid noodzakelijk is. De problematiek van de Brusselse 19de eeuwse arbeiderswijken, die bevolkt worden door een migrantenbevolking of door personen van etnische origine en waar de dominante woonvorm bestaat uit huurwoningen, is namelijk niet dezelfde als deze van de tuinwijken en de Waalse of Limburgse mijnwerkersbuurten die veelal bewoond worden door gepensioneerde arbeiders en die meestal eigenaar zijn van hun woning of van de sociale woonwijken waar zich een concentratie bevindt van de meest kansarme bevolking. Een buurt met voornamelijk huurwoningen vereist immers een andere benadering dan een buurt met hoofdzakelijk eigenaars. Daarnaast kan de leeftijdsstructuur de vraag naar voorzieningen beïnvloeden en zijn de vragen met betrekking tot de beroepssituatie niet overal vergelijkbaar.

EEN NIEUWE ATLAS

Dit onderzoek is meer dan een actualisering van de vorige studie van 2001 met als titel *Structures sociales et quartiers en difficulté dans les régions urbaines belges*. Sociale structuren en buurten in moeilijkheden in de Belgische stadsgewesten. Hoewel deze voorgaande studie relatief recent is, was een herziening wenselijk omdat er nieuwe recentere gegevens beschikbaar zijn. Ook een methodologische aanpassing bleek relevant.

De methodologie die de vorige studie hanteerde, bestond uit een confrontatie van twee synthese-indices die de twee onderzoeksgroepen onafhankelijk van elkaar hadden ontwikkeld. De ene gebruikte een deductieve en de andere een inductieve benadering. Van de 17 grootste stadsgewesten, zoals ze zijn afgebakend door Van der Haegen & al (1996) met gegevens van de volkstelling van 1991, konden, aan de hand van een verzameling identieke indicatoren, op deze manier de wijken worden geïdentificeerd die een accumulatie kennen van moeilijkheden op sociaal-economisch en stedenbouwkundig gebied. De resultaten van de twee gebruikte methodes kenden een grote correlatie, wat wijst op het belang of gewicht waarmee een bepaald fenomeen zich voor doet in een buurt.

Voor deze nieuwe atlas leek het aangewezen om te komen tot slechts één samenvattende indicator. Dit maakt de interpretatie eenvoudiger dan te werken met twee indicatoren naast elkaar. Daarenboven bleek het interessant om deze nieuwe synthese-indicator te laten evalueren en bekritisieren door lokale overheidsinstanties aangezien zij vertrouwd zijn met het terrein. Hiertoe werden, op basis van een voorlopige synthese-indicator, interviews uitgevoerd in alle gemeenten waar zich volgens de vorige studie buurten in moeilijkheden bevonden. Hetgeen uit deze interviews is gekomen, heeft misschien niet geleid tot een grondige verandering van de onderzoeksmethodologie of tot het opnieuw in vraag stellen van de gebruikswaarde van de indicator, maar de gesprekken hebben wel bijgedragen tot een nauw-

keurigere keuze van de gebruikte variabelen om de indicator uiteindelijk te construeren. Deze aangepaste indicator wordt in deze studie voorgesteld.

Door deze nieuwe methodologische aanpak en de keuze van nieuwe indicatoren is het wetenschappelijk niet correct om de resultaten van beide studies op het niveau van de synthese-indicatoren te vergelijken. We raden de lezer dan ook aan om geen nutteloze vergelijkingen te zoeken en deze studie vooral op zichzelf te beschouwen.

EEN NIEUWE TYPOLOGIE

Ook de in 2001 voorgestelde typologie van achtergestelde buurten, blijkt in het kader van de operationele politiek, moeilijk te gebruiken. Het was daarom wenselijk deze typologie aan te vullen met samenvattende thematische indicatoren, die het toelaten het niveau van de buurten te situeren op verschillende potentiële achterstellingsdimensies (huisvesting, arbeidsmarkt, opleiding, gezondheid).

De analyse die volgt, onthult een aantal vaste structuren, maar suggereert ook veelzeggende evoluties. In het kader van deze structuren, kunnen volgende zaken aangehaald worden: de betere situatie van de Vlaamse steden, de aanwezigheid van talrijke achterstellingsbuurten in de oude Waalse industriesteden (en in mindere mate in Antwerpen), de belangrijkheid van de problemen en de omvang van het aantal betrokken personen in Brussel (voornamelijk gelokaliseerd in de buurten gekenmerkt door een migratiebevolking). Belangrijke evoluties zijn de vooruitgang van de gentrificatie in Brussel (maar ook op een kleinere schaal in andere steden) en enerzijds een voorzichtig optimisme met betrekking tot de evolutie van de buurten gekenmerkt door een migratiebevolking, waar een lichte verbetering van de integratie kan opgemerkt worden. Anderzijds is er een gevoelige degradatie merkbaar van de buurten gekenmerkt door sociale woningbouw, die gedeeltelijk te wijten is aan een grotere selectiviteit van de toegangswaarden.

2

Methodologie, selectie en omschrijving van de variabelen

METHODOLOGIE

De strategie die in deze studie wordt gevolgd om buurten in moeilijkheden af te bakenen baseert zich op geaggregeerde gegevens waarbij men tracht plaatsen te lokaliseren waar een aantal problemen geconcentreerd voorkomen.

Bij een dergelijke (indirecte) werkwijze worden problematische buurten afgebakend op basis van indicatoren die, voor zover men het terrein kent, op zich niet eenduidig met armoede verbonden zijn, maar waarvan onderlinge combinaties enkel voorkomen in buurten in moeilijkheden. Geen enkele variabele duidt dus op zijn eentje op achterstelling maar gecombineerd zijn ze wel efficiënt om kansarme buurten aan te duiden.

Wat betreft de ruimtelijke eenheid zullen de analyses uitgevoerd worden op statistisch buurtniveau, aangezien dit de enige opdeling is binnen gemeenten waarvoor homogene en samenhangende statistieken beschikbaar zijn voor het geheel van de 17 Belgische stadsgewesten.

SELECTIE EN OMSCHRIJVING VAN DE VARIABLEN

In de studie van 2001 zochten de twee universitaire onderzoeksploegen onafhankelijk van elkaar naar geschikte variabelen. Het IGEAT (ULB) selecteerde haar variabelen op inductieve wijze waarbij enkel die variabelen behouden werden die sterk in verband staan met achterstelling en stedelijke problemen. Het ISEG (KULeuven) van haar kant, selecteerde haar variabelen op een meer deductieve wijze, steunend op voorafgaande studies.

De sterke correlatie (0.95) tussen de geselecteerde indicatoren van beide onderzoeksploegen enerzijds en een poging tot vereenvoudiging van voorgaande analyse anderzijds hebben voor deze studie geleid tot het samensmelten van beide methodes.

Uiteindelijk werden 22 variabelen behouden :

1)

Aandeel eigenaarswoningen

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

Het feit dat men eigenaar is van zijn woning is niet automatisch onevenredig met een zekere mate van achterstelling of met een toename van de armoede. De aankoop van een woning gaat

namelijk gepaard met een hoge schuldenlast en bovendien zijn heel wat eigenaarswoningen niet aangepast aan de grootte van het huishouden. Daarnaast is het mogelijk dat de aangekochte woning sterke tekortkomingen vertoont waarbij de eigenaar bij gebrek aan al dan niet financiële middelen niet in staat is de nodige renovaties uit te voeren. Dit doet zich onder meer voor wanneer men genoodzaakt is een woning aan te kopen omwille van een stijging van de huurprijzen en/of door de dreiging om uitgewezen te worden uit een buurt waar men toegang heeft tot de nodige infrastructuur en sociale netwerken (noodkoop). Omgekeerd is een deel van de huursector slechts toegankelijk voor huishoudens met een hoog inkomen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor personen met een hoge internationale functie die omwille van hun grote ruimtelijke mobiliteit buiten het land van herkomst hun huisvesting eerder zoeken binnen de huursector.

Niettemin komt het feit dat men zich bevindt binnen de huursector veelal overeen met een beperkt vermogen om een woning aan te kopen of eigendom te verwerven. Dergelijke huishoudens komen vaak terecht in woningen van beperkte kwaliteit en kennen over het algemeen een grote residentiële mobiliteit wat dan weer de opbouw van duurzame sociale netwerken tegengaat.

Een uitzondering op dit laatste voorbeeld is de sociale huursector die zich wel kenmerkt door een grote residentiële stabiliteit dankzij de combinatie van lage huurprijzen met redelijk kwaliteitsvolle woningen. Door financiële moeilijkheden van de sociale woningbouwmaatschappijen en een toename van het aantal inwoners met financiële problemen in deze sector, is de stabiliteit echter ook hier in het gedrang gekomen.

2)

Indicator voor de beschikbare woonvertrekken

(Bron: sociaal economische enquête 2001)

Het aantal beschikbare woonvertrekken is niet alleen gerelateerd aan het inkomen en afhankelijk van de algemene sociale status van het huishouden maar het geeft ook informatie over de mogelijkheid om zich als individu te isoleren binnen het huishouden. Dit kan namelijk gevolgen hebben voor schoolwerk of andere activiteiten waarvoor enige concentratie vereist is. Ongeacht de sociale status van het huishouden moet men echter rekening houden met het feit dat woningen in centraal stedelijke gebieden gemiddeld over minder woonvertrekken beschikken.

De behouden indicator vat vijf variabelen samen in verband met het aantal en het type woonvertrekken:

- Aandeel woningen met living (zitkamer + eetkamer);
- Aandeel woningen met speelkamer, ontspanningskamer, enz.;
- Aandeel woningen met privé-bureau;
- Aandeel woningen met badkamer;
- Aandeel woonvertrekken per inwoner (kelder, zolder, hal, veranda, garage, ... niet inbegrepen).

3)

Indicator voor de staat van de woning

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

en

4)

Aandeel woningen zonder centrale verwarming

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

De staat van de woning toont een tweezijdig verband met sociale achterstelling. Enerzijds kan een woning in slechte staat bijdragen aan een toename van de armoede en zowel de gezondheid als het algemeen welzijn schade toebrengen, alsook het behoud of de ontwikkeling van bepaalde sociale relaties tegenwerken. Anderzijds en meer algemeen vormt het in het bezit zijn van een woning in slechte staat vaak een indicator voor de beperkte financiële middelen van een huishouden aangezien het daardoor enkel toegang krijgt tot weinig waardevolle en slecht onderhouden woningen. Omwille van een hoge schuldenlast zal het huishouden wellicht ook niet in staat zijn de woning voldoende te onderhouden.

Omwille van de subjectiviteit van de gegevens is het interessant om naast de variabelen over de staat van de woning een objectieve variabele toe te voegen aan de analyse. Hiertoe werd gekozen voor het al dan niet aanwezig zijn van centrale verwarming in de woning. Dit gegeven kan niet beschouwd worden als een algemeen eenduidige variabele omtrent de kwaliteit van de woning, maar ze blijft wel kenmerkend voor recente woningen of woningen van betere kwaliteit. Bovendien is het mogelijk om aan de hand van deze variabele een vrij nauwkeurige identificatie te maken van nieuwe (of gerenoveerde) sociale woningbouwcomplexen.

5)

Indicator voor de perceptie van de kwaliteit van de woonomgeving

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

Net als de staat van een woning is de slechte kwaliteit van de woonomgeving zowel een versterkende factor van armoede (enerzijds omwille van directe effecten zoals lawaaihinder, anderzijds omwille van indirecte invloeden zoals de belemmering voor de ontwikkeling van sociale netwerken), als een gevolg ervan (resulteert in het onvermogen om zich een betere plaats toe te eigenen binnen de woningmarkt). Ondermeer onder invloed van het niveau van de grondprijzen, vormt de kwaliteit van de woonomgeving een van de belangrijkste fundamenteen waarop sociaal-ruimtelijke segregatie zich herproduceert. De slechte kwaliteit kan namelijk leiden tot een toenemende concentratie van de armoede in bepaalde wijken wat op haar beurt een verder verloederend van deze buurten in de hand werkt.

6)

Aandeel éenouderhuishoudens waar geen enkele persoon in het bezit is van een diploma van minstens het hoger secundair

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

en

7)

Aandeel alleenstaanden zonder minstens een diploma van het hoger secundair

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

Het is in deze studie niet aan de orde om uit te maken in welke mate de aanwezigheid van twee ouders een positieve bijdrage levert aan de ontwikkeling van het kind bij gelijkstelling van alle andere factoren. De financiële middelen van een éenoudergezin of alleenstaande kunnen echter wel beperkt zijn aangezien het slechts over één inkomen kan beschikken. Daarnaast kunnen dergelijke huishoudens meer moeilijkheden ondervinden om zich te integreren in sociale netwerken of om beroep te doen op onderlinge solidariteit of diensten voor financiële ondersteuning.

Eénoudergezinnen bestaan merendeels uit vrouwen met kinderen met als gevolg dat zowel de huishoudelijke taken als het voorzien van inkomsten op de schouders van deze vrouwen terecht komt. Deze

dubbele taak resulteert vaak in een verminderde toegang tot de arbeidsmarkt. Bovendien is het aantal mogelijkheden op de woningmarkt beperkt waardoor éénouderhuishoudens vaak terechtkomen in centraal stedelijke buurten waar een laag kwalitatieve huursector domineert en het aantal verhuisbewegingen relatief hoog ligt. Dit laatste verklaart onder andere waarom het moeilijk is voor éénoudergezinnen om een sociaal netwerk op te bouwen.

8)

Belang van het aandeel personen met een diploma hoger onderwijs ten opzichte van het totaal aantal personen die hun studies beëindigd hebben (gestandaardiseerd naar leeftijd)

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

en

9)

Aandeel huishoudens met kinderen waarvan minstens één persoon in het bezit is van een diploma van het hoger secundair onderwijs

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

en

10)

Aandeel 12- tot 25-jarigen die een opleiding volgen in het algemeen secundair hoger onderwijs of die een diploma hebben van minstens het hoger algemeen secundair onderwijs

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

Het opleidingsniveau heeft niet alleen een invloed op de toegang tot sociaal waardevolle en hooggewaardeerde functies binnen de arbeidsmarkt. Het beïnvloedt eveneens de capaciteit van weten hoe men moet omgaan met problemen binnen het alledaagse leven zoals bijvoorbeeld de gezondheid en het algemeen welzijn.

Daarnaast kan het opleidingsniveau aan de basis liggen van steeds wederkerende sociale ongelijkheden binnen het onderwijs over generaties heen. Een laag opleidingsniveau heeft namelijk enerzijds een weerslag op het individu zelf dat meer moeilijkheden zal ondervinden om toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt. Anderzijds kunnen daardoor ook de toekomstmogelijkheden van hun kinderen in het gedrang komen.

De verschillen in omkadering die ouders vanwege hun opleidingsniveau opleggen aan hun kinderen zijn zeker niet de enige reden voor dit wederkerend patroon. De overconcentratie van sociaal achtergestelde kinderen in een deel van de scholen draagt ook in grote mate bij tot een beperking van de omkaderings- en vormingsmogelijkheden van de onderwijsinstellingen. Deze overconcentratie wordt in eerste instantie veroorzaakt door segregatiemechanismen binnen de woningmarkt waardoor kansarme huishoudens zich sterk concentreren binnen dezelfde buurten. Daarnaast spelen verscheidene min of meer bewuste verdelings- en uitsluitingsmechanismen, uitgaand van de scholen zelf, een versterkende rol in dit proces.

De kans dat jongeren met hetzelfde opleidingsniveau als hun ouders geconfronteerd zullen worden met sociale uitsluiting, is daarom ook veel groter in buurten in moeilijkheden dan in welgestelde buurten.

De drie behouden variabelen leggen achtereenvolgens de nadruk op het opleidingsniveau van de totale bevolking, op de omkaderingsmogelijkheden van ouders inzake onderwijs en op de schooltrajecten die gevolgd worden door de jongere generaties.

11)

Aandeel tewerkgestelden in de tertiaire sector die laag gekwalificeerde diensten verleent

(Bron: Kruispuntbank voor Sociale Zekerheid, 2002)

en

12)

Aandeel arbeiders in de actieve beroepsbevolking

(Bron: Kruispuntbank voor Sociale Zekerheid, 2002)

Het is niet mogelijk om het kwalificatieniveau van activiteiten op de arbeidsmarkt rechtstreeks af te leiden van het opleidingsniveau. Enerzijds kan een individu zich bepaalde kwalificaties toe-eigenen die niet voortvloeien uit het behalen van een bepaald diploma (wel uit ervaring bijvoorbeeld). Anderzijds varieert de waarde van een diploma naargelang de kenmerken van de lokale economische structuur en kan deze beïnvloed worden door bepaalde discriminatievormen. Het feit dat men afkomstig is uit een kansarme buurt, kan bijvoorbeeld een extra belemmering vormen voor een mogelijke indienstname.

13)

Aandeel van de werkzoekenden in de beroepsbevolking*(Bron: sociaal-economische enquête 2001)*

en

14)

Aandeel langdurig werklozen van meer dan 2 jaar ten opzichte van de totale beroepsbevolking*(Bron: Kruispuntbank voor Sociale Zekerheid, 2002)*

en

15)

Aandeel werknemers met contract van onbepaalde duur ten opzichte van de totale actieve beroepsbevolking*(Bron: sociaal-economische enquête 2001)*

en

16)

Aandeel huishoudens waarbij geen enkel gezinslid beschikt over inkomsten uit tewerkstelling*(Bron: sociaal-economische enquête 2001)*

De toegangsmogelijkheden tot de arbeidsmarkt nemen een belangrijke plaats in binnen de mechanismen van achterstelling en sociale uitsluiting. Dit enerzijds omdat zij een beperkende invloed kunnen uitoefenen op het inkomen, op de huisvesting of op de toegang tot basisgoederen en -diensten (cultureel of medisch). Anderzijds kan een beperkte toegang tot de arbeidsmarkt leiden tot sociale uitsluiting. Daarbovenop komt dat werkloosheid een mogelijke aanwijzing is voor andere moeilijkheden zoals een lage kwalificatie- of scholingsgraad.

Indien het gaat om langdurige werkloosheid wordt men soms geconfronteerd met een opeenstapeling van negatieve gevolgen zoals een verhoogde schuldenlast of het verlies van professionele kwaliteiten. Vandaar dat men niet alleen het aandeel werkzoekenden in de beroepsbevolking, maar ook het belang van de langdurige werkloosheid in rekening dient te brengen.

Niet alleen (langdurige) werkloosheid, maar ook professionele onstabieleit brengt op zich reeds een aan-

tal specifieke moeilijkheden met zich mee. Een onstabiele werksituatie kan een belemmering betekenen op vlak van het uitbouwen van know-how, het kan de mogelijkheid tot eigendomsverwerving in het gedrang brengen of meer algemeen een uitstel betekenen van huishoudelijke en residentiële stabiliteit. Om deze aspecten mee in rekening te brengen bij de berekening van de synthese-indicator, wordt daarom het aandeel werknemers met een contract van onbepaalde duur aan de selectie toegevoegd. Andere contracttypes zijn niet alleen minder standvastig, ze zullen ook sneller resulteren in financiële moeilijkheden na stopzetting van de activiteit.

Tenslotte brengt uitsluiting op de arbeidsmarkt heel wat materiële, sociale en psychologische gevolgen met zich mee. De ernst van de problemen zal toenemen indien het gaat om alleenstaanden, wanneer meerdere situaties van non-activiteit samenkomen binnen eenzelfde huishouden of meer algemeen in huishoudens waar niemand kan genieten van inkomsten uit arbeid.

17)

Aandeel woningen die beschikken over een vaste telefoon*(Bron: sociaal-economische enquête 2001)*

Met de opkomst van de draagbare telefoon kan de afwezigheid van een vast telefoontoestel de dag van vandaag niet langer systematisch beschouwd worden als een isolerende factor voor een huishouden. De variabele blijft echter wel een waardevolle indicator voor de constructie van de synthese-indicator. Uit een evolutieanalyse blijkt namelijk dat het aandeel huishoudens met een vaste telefoonlijn gestegen is van 78% in 1991 tot 83% in 2001.

Ruimtelijk gaat het aandeel huishoudens met telefoonaansluiting duidelijk vooruit in Vlaanderen, terwijl het stagneert in Brussel en afneemt in Wallonië (met een zeer sterke afname in steden als Charleroi waar het aandeel huishoudens met vaste telefoon daalt van 73% naar 67%). Het is overigens waarschijnlijk dat een deel van de huishoudens die hun vaste telefoon hebben ingeruild voor een gsm, deze enkel gebruiken als passieve ontvanger. Voor deze doelgroep correspondeert de variabele dus nog steeds met een reële beperking van communicatiemiddelen.

18)

Uitrusting van de huishoudens met PC en internetaansluiting

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

Ondanks de duidelijke daling van de aankoopprijs van een computer en een veralgemeende kennis van de vaardigheden om deze te kunnen gebruiken, blijkt de uitrusting van de huishoudens met pc, en meer nog met internetaansluiting, gemiddeld zeer onthullend te zijn in termen van inkomens- en onderwijs- of kwalificatieniveau. In de huidige context van een razendsnelle en veralgemeende verspreiding van elektronische communicatiemiddelen, met inbegrip van persoonlijke besteldiensten, lijkt de afwezigheid van dergelijke middelen dan ook meer en meer een sociale, materiële, intellectuele en professionele handicap te worden.

19)

Aantal huishoudens zonder auto

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

De afwezigheid van een auto in een huishouden kan in eerste instantie wijzen op een zwak inkomen. Op eenzelfde inkomensniveau zijn er evenwel meer huishoudens zonder auto terug te vinden in centraal stedelijke buurten vergeleken met de periferie en hetzelfde geldt voor oudere gezinnen (gemiddeld eveneens sterk vertegenwoordigd in bepaalde delen van het stadscentrum). Omwille van het groter aanbod aan openbaar vervoer en de betere bereikbaarheid van vrienden, kennissen en voorzieningen, speelt de uitrusting voor transport evenwel een minder grote rol in de dichtbebouwde centra van grote steden dan in kleinere steden of in perifere delen van het stadsgewest.

Rekening houdend met het huidig aanbod aan openbaar vervoer kan deze afwezigheid echter op heel wat plaatsen bijdragen tot sociaal isolement en een vermindering van de toegangsmogelijkheden tot verschillende diensten of de arbeidsmarkt. Het is dan ook niet zonder reden dat deze variabele vrij vaak beschouwd wordt als een achterstellingsindicator.

20)

Mediaan inkomen per aangifte

(Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek, Fiscale Statistieken, aangifte 2002, inkomens 2001)

Het is vermoedelijk overbodig om te wijzen op het belang van het inkomen als indicator voor armoede en achterstelling. Het is echter wel belangrijk om de nadruk te leggen op een aantal tekortkomingen van de variabele waardoor deze een foutieve weergave kan zijn van het reële inkomensniveau van een huishouden. In eerste instantie kan er bij eenzelfde inkomen een grote variëteit bestaan in huishoudensgrootte met aanzienlijke verschillen in de financiële middelen per persoon tot gevolg. Het aantal leden binnen een gezin zou men in rekening kunnen brengen door gebruik te maken van het gemiddeld inkomen per inwoner in plaats van het mediaan inkomen per aangifte. Bij deze methode wordt het niet-belastbaar inkomen echter als nul beschouwd en heeft men meer te maken met wisselvalligheden van extreme waarden van de aangegeven inkomens.

Een bijkomend nadeel voor zowel het mediaan inkomen als het gemiddeld inkomen is dat de lokale verschillen in koopkracht niet in aanmerking genomen worden terwijl een aantal consumptiemiddelen zoals huisvesting sterke ruimtelijke variaties kennen in prijs.

Verder houdt noch het mediaan inkomen, noch het gemiddeld inkomen rekening met transfers binnen het huishouden. Studentenwijken bijvoorbeeld, kunnen zwakke inkomens vertonen ondanks het feit dat studenten vaak tot een hogere sociale klasse behoren. De uitgaven van deze jongeren blijven echter voor een groot deel gefinancierd door hun ouders. Tenslotte hebben huishoudens nog een aantal niet-belastbare inkomsten en belastingvoordelen die geen deel uitmaken van het aangegeven inkomen, wat op die manier kan bijdragen tot het verzwakken van de nauwkeurigheid van de indicator.

Niettemin meet deze variabele bij benadering het inkomen uit arbeid en vermogen en is het een voor de hand liggende indicator om buurten in moeilijkheden op te sporen aangezien deze zowel een weerspiegeling is van het opleidingsniveau als de arbeidsmarktpositie.

21)

Indicator van de subjectieve gezondheidstoestand (gestandaardiseerd naar leeftijd)

(Bron: sociaal-economische enquête 2001)

De sterke relatie met het inkomen, het opleidingsniveau, de vroegere en huidige werkomstandigheden, de huisvesting, enz. maakt dat de gezondheidstoestand reeds op zich kan beschouwd worden als een betekenisvolle socio-economische synthesevariabele.

Het is echter praktisch onmogelijk om een objectieve schatting van de gezondheidstoestand van de inwoners te bekomen op statistisch buurtniveau. De enige bruikbare statistische gegevens op dit schaalniveau zijn subjectieve beoordelingen door de inwoners zelf, afkomstig uit de socio-economische enquête van 2001. Men kan hierbij wel vermoeden dat deze subjectieve opvattingen zich min of meer zullen baseren op objectieve vaststellingen van medische instanties.

22)

Aandeel vreemdelingen afkomstig van buiten de 15 oude lidstaten van de Europese Unie of andere rijk ontwikkelde landen

(Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2003)

Een aantal rechten blijven in België slechts toegekend aan onderdanen van welbepaalde landen. Op verkiezingsniveau bijvoorbeeld, of inzake werkvergunningen, kan de nationaliteit een aanvullende risicofactor vormen om iemands sociaal-economische positie te doen wankelen. Op individueel vlak kan dit een beperkte toegang tot de arbeidsmarkt betekenen. Op maatschappelijk niveau kan de geringe aanwezigheid van kiezers in bepaalde buurten dan weer gepaard gaan met een tekort aan plaatselijke verkozenen. Dit kan leiden tot tekorten inzake investeringen en overheidsuitgaven.

2

Methodologie, selectie en omschrijving van de variabelen

3

Resultaten en typologieën

INLEIDING

Buurt met eenzelfde waarde voor de synthese-indicator, hebben niet noodzakelijk dezelfde problemen. De ene buurt kan vooral geconfronteerd worden met scholingsproblemen, de andere met gezondheids- of huisvestingsproblemen of nog met een slechte positionering op de arbeidsmarkt. Een classificatieanalyse van een aantal variabelen maakt het mogelijk om deze verschillen verder te belichten door buurten met gelijkaardige moeilijkheden te groeperen in een gemeenschappelijk type. Om enkel die sectoren te behouden die zich binnen de marge van achterstelling bevinden, worden de buurten eerst en vooral geklasseerd volgens afnemende graad van moeilijkheden om vervolgens enkel de slechtst geklasseerde buurten te behouden. Deze laatste omvatten in totaal 30% van de totale bevolking van de 17 stadsgewesten. Men beschouwt dus met andere woorden de 30% van de stedelijke bevolking die in de minst welstellende buurten wonen (in voorgaande studie werd de drempel vastgelegd op 15%). Het gaat in totaal om 1369 statistische sectoren verspreid over alle 17 stadsgewesten. Aangezien zwak bevolkte sectoren weinig betekenisvol zijn en vaak een vertekend beeld van de werkelijkheid geven, werden de statistische sectoren met minder dan 200 inwoners verder niet meer in rekening gebracht.

Tabel 1.

Achtergestelde buurten		
Stadsgewest	Aantal achtergestelde buurten	Bevolking in deze buurten
Brussel	295	503 549
Charleroi	274	257 906
Luik	267	280 959
Bergen	140	136 084
Antwerpen	76	156 361
La Louvière	102	96 891
Verviers	36	38 564
Namen	31	32 425
Gent	38	77 051
Doornik	28	25 135
Hasselt	15	26 278
Oostende	20	27 315
Kortrijk	11	9 638
Leuven	9	5 923
Sint-Niklaas	11	13 857
Mechelen	12	12 525
Brugge	4	2 536
TOTAAL	1 369	1 702 997

EEN TYPOLOGIE VAN BUURTEN IN MOEILIKHEDEN

De classificatie is opgesteld op basis van 9 indicatoren die de variatie aan moeilijkheden zo goed mogelijk trachten weer te geven (zie tabel 2 en figuur 1).

De selectie resulteerde in een typologie van 10 groepen die op hun beurt in functie van hun gemiddelde karakteristieken en hun geografische spreiding gehergroepeerd werden in 8 hoofdtypes.

Tabel 2.

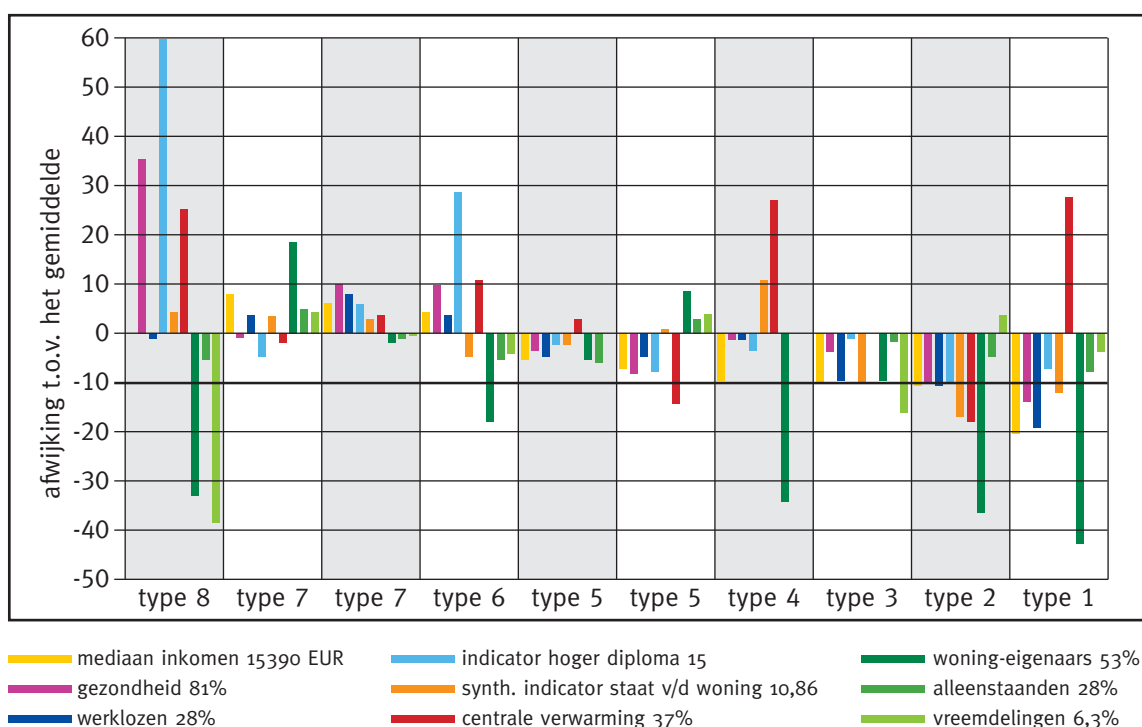
Gemiddelde waarden van de indicatoren per type van buurt

(drempel: 30 % van de totale bevolking van de stadsgewesten)

type	Aantal sectoren	Bevolking	Mediaan inkomen	Gezondheid	Werklozen	Indicator hoger onderwijs	Indicator staat van de woning	Centrale verwarming	Eigenaars	Alleenstaanden	Vreemdelingen	Algemene indicator (*10)
type 1	31	37730	12171	67,1	47,5	8	23,1	8,8	10,1	36,2	10,1	-23,74
type 2	42	33968	13696	70,4	38,9	4,4	27,6	55,1	16,6	32,9	2,8	-20,92
type 3	95	211055	13827	77,6	37,5	13,4	20,6	36,3	43,8	30,4	22,7	-18,88
type 4	47	46859	13906	80	28,7	11,4	-0,1	9	18,6	28	6	-13,21
type 5	152	197556	14489	77,2	33,1	12,4	13,2	33,8	47,8	34,3	6,7	-15,79
type 5	238	225697	14343	72,2	32,3	6,9	10,3	51,3	61,7	25,3	3,1	-13,82
type 6	106	169259	16070	90,1	24,2	43,5	15,5	25,5	35,2	34,2	10,4	-10,57
type 7	374	346016	16638	80,4	24	9,8	7,4	38,5	72	23,6	1,9	-8,33
type 7	278	432062	16242	91,2	19,5	20,4	7,7	33,1	51,5	29,5	6,8	-8,71
type 8	6	2795	15403	117,1	29,3	86,1	6,4	11,7	19,9	33,9	45,1	-9,43
TOTAL	1369	1702997	15390	80,9	27,7	14,8	10,9	36,6	53,4	28,3	6,3	

Figuur 1.

Kenmerken van de types

Om deze grafiek te bekomen, wordt voor elk type de gemiddelde waarde van elke variabele herberekend om vervolgens de afwijking van dit gemiddelde ten opzichte van het algemeen gemiddelde voor elke variabele in beeld te brengen. Deze gemiddelde waarden zijn terug te vinden in de legende naast de grafiek.

Is de afwijking ten opzichte van het gemiddelde voor een bepaalde indicator negatief, dan is deze situatie ongunstiger dan het algemeen gemiddelde. Het omgekeerde geldt in het geval van een positieve afwijking.

TYPE 8:

“universitaire campussen”

Kenmerkt zich door grote afwijkingen met uitzondering van het inkomen en de werkloosheid. De gezondheid, scholing en huisvesting zijn duidelijk gunstiger dan het algemeen gemiddelde van de besproken buurten. Het laag percentage eigenaarswoningen en de hoge percentages vreemdelingen en in mindere mate alleenstaanden zijn eveneens karakteristiek voor studentenbuurten. De spreiding van dit type beperkt zich evenwel tot Leuven (KU Leuven), Sint-Lambrechts-Woluwe (UCL) en Ottignies-Louvain-La-Neuve (UCL) wat wijst op het feit dat de overige universitaire campussen duidelijk andere karakteristieken vertonen. Het onderscheid ligt ondermeer in het aantal beschikbare woningen en de kenmerken van de bevolking. Zo wordt de ‘Campus de la Plaine’ bijvoorbeeld ondergebracht bij type 5 maar aangezien een dergelijke buurt onmogelijk als een buurt in

moelijkheden kan beschouwd worden, is het beter deze manueel uit de analyse te verwijderen.

TYPE 7:

buurten in lichte moeilijkheden

De twee volgende types werden samengebracht tot één type 7. Het gaat enerzijds om een stedelijke en anderzijds om een perifere variant van buurten in lichte moeilijkheden. Beide types vertonen grote gelijkenissen met dat verschil dat in de perifere buurten de gezondheid en scholing minder gunstige resultaten vertonen in vergelijking met de centraal stedelijke buurten.

TYPE 6:

buurten in gentrificatie

Kenmerkt zich vooral door een sterke vertegenwoordiging van hoog opgeleiden. De opmerkingen die gemaakt werden bij type 8 zijn evenwel ook hier van toepassing: niet alle gentrificatiebuurten worden in dit type ondergebracht. In bepaalde buurten is het proces reeds gevorderd, elders vindt gentrificatie plaats in buurten met een beperkte graad van kansarmoede. Tenslotte is het ook mogelijk dat, in het geval van zeer recente gentrificatieprocessen, de karakteristieken van de desbetreffende buurt nog niet zodanig veranderd zijn dat zij tot het zesde type gerekend wordt.

TYPE 5:

buurten met een matige graad van moeilijkheden

Hergroepeert, in navolging van type 7, twee groepen. Ze onderscheiden zich door hun afwijkingen op de stedelijke indicatoren en hun ronduit negatieve waarden voor de transversale en economische variabelen.

Het stedelijk subtype vertoont voor de huisvestingskenmerken, waarden om en bij het gemiddelde terwijl het perifeer subtype zich op haar beurt kenmerkt door een gebrek aan comfort (centrale verwarming). Dit laatste type is sterk aanwezig in de Waalse industrie-as omwille van een beduidend oudere huisvesting.

TYPE 4:

buurten met sociale huisvesting in moeilijkheden

Kenmerkt zich door positieve waarden voor de twee huisvestingsindicatoren en een zeer laag percentage eigenaarswoningen, allen typische kenmerken voor buurten met sociale huisvesting in moeilijkheden. Het beperkt inkomen dat de toegangsvoorwaarde vormt tot sociale huisvesting, ligt aan de basis van het lagere mediaan inkomen van type 4 in vergelijking met voorgaande types. Deze eigenschap verklaart eveneens waarom buurten met overwegend sociale woningbouw in een ongunstigere positie geplaatst worden dan deze behorend tot type 5. Dit betekent echter niet dat de waarden op de synthese-indicator eveneens slechter zijn.

TYPE 3:

migrantenbuurten in grote moeilijkheden

Vreemdelingen afkomstig uit arme landen worden samengebracht in type 3 dat kan omschreven worden als migrantenbuurten in moeilijkheden. Dit type karakteriseert zich door negatieve afwijkingen voor alle indicatoren met uitzondering van de centrale verwarming die een waarde heeft om en bij het algemeen gemiddelde. Het aantal hoog opgeleiden ligt eveneens onder het algemeen gemiddelde, maar scoort wel beter dan in types met een vergelijkbaar mediaan inkomen (types 4 en 2). Hetzelfde geldt voor de gezondheidstoestand (beter resultaat dan in type 2). Het aandeel alleenstaanden is eerder laag omwille van een groot aandeel Turkse en Marokkaanse huishoudens waarbij dit type huishoudens weinig voorkomt.

TYPE 2:

buurten in grote moeilijkheden met een hoofdzakelijk Belgische bevolking

Hiertoe behoren de buurten met minder vreemdelingen dan het gemiddelde voor de beschouwde sectoren, maar met zeer ongunstige afwijkingen voor het geheel van de andere indicatoren. Veelal gaat het om buurten met een oude sociale huisvesting wat het laag percentage eigenaarswoningen en de afwezigheid van centrale verwarming verklaart. Door gebrek aan investeringen zullen deze buurten vermoedelijk blijven achteruit gaan en ondermeer door een gebrek aan aantrekkingskracht, een gemarginaliseerd cliënteel uit de sociale huisvestingsmaatschappij blijven herbergen.

TYPE 1:

sociale buurten in grote moeilijkheden

Vergelijkbaar met het voorgaande maar met een grotere problematiek omtrent inkomen, gezondheid en werkloosheid. De afwijking voor de centrale verwarming is in tegenstelling positief wat wijst op buurten met meer recente sociale woningen. Dit type is tevens meer toegankelijk voor vreemdelingen. Interventies gericht op het verbeteren van de situatie voor de bevolking zijn hier dan ook een absolute en zeer dringende noodzaak.

In totaal wonen ongeveer 800 000 inwoners in zwak achtergestelde buurten die relatief goed verspreid zijn over alle stadsgewesten. Gentrificatiebuurten verbinden voornamelijk welgestelde zones van de stad met het centrum. Dit is sterk uitgesproken in Brussel (totaliserend op 120 000 inwoners), maar is ook terug te vinden in Luik (meer dan 20 000 inwoners) en in mindere mate in Bergen, Doornik, Namen, Charleroi, Gent, Verviers, Leuven en Mechelen. De aanwezigheid van instellingen voor hoger onderwijs speelt in de meeste steden ongetwijfeld een rol. De buurten in moeilijkheden verenigen ongeveer 425 000 inwoners en zijn vooral aanwezig in de Waalse steden en in mindere mate in Antwerpen. De zwaar achtergestelde migrantenbuurten, in totaal ongeveer 210 000 inwoners, blijven zeer typerend voor Brussel. Gelijkaardige buurten zijn in mindere mate terug te vinden in Hasselt-Genk en Antwerpen en in zeer beperkte mate in Verviers en Charleroi. De drie overige types (sociale buurten in moeilijkheden, Belgische buurten in grote moeilijkheden en sociale buurten in grote moeilijkheden) zijn, zoals reeds eerder vermeld, allen gerelateerd aan de problematiek

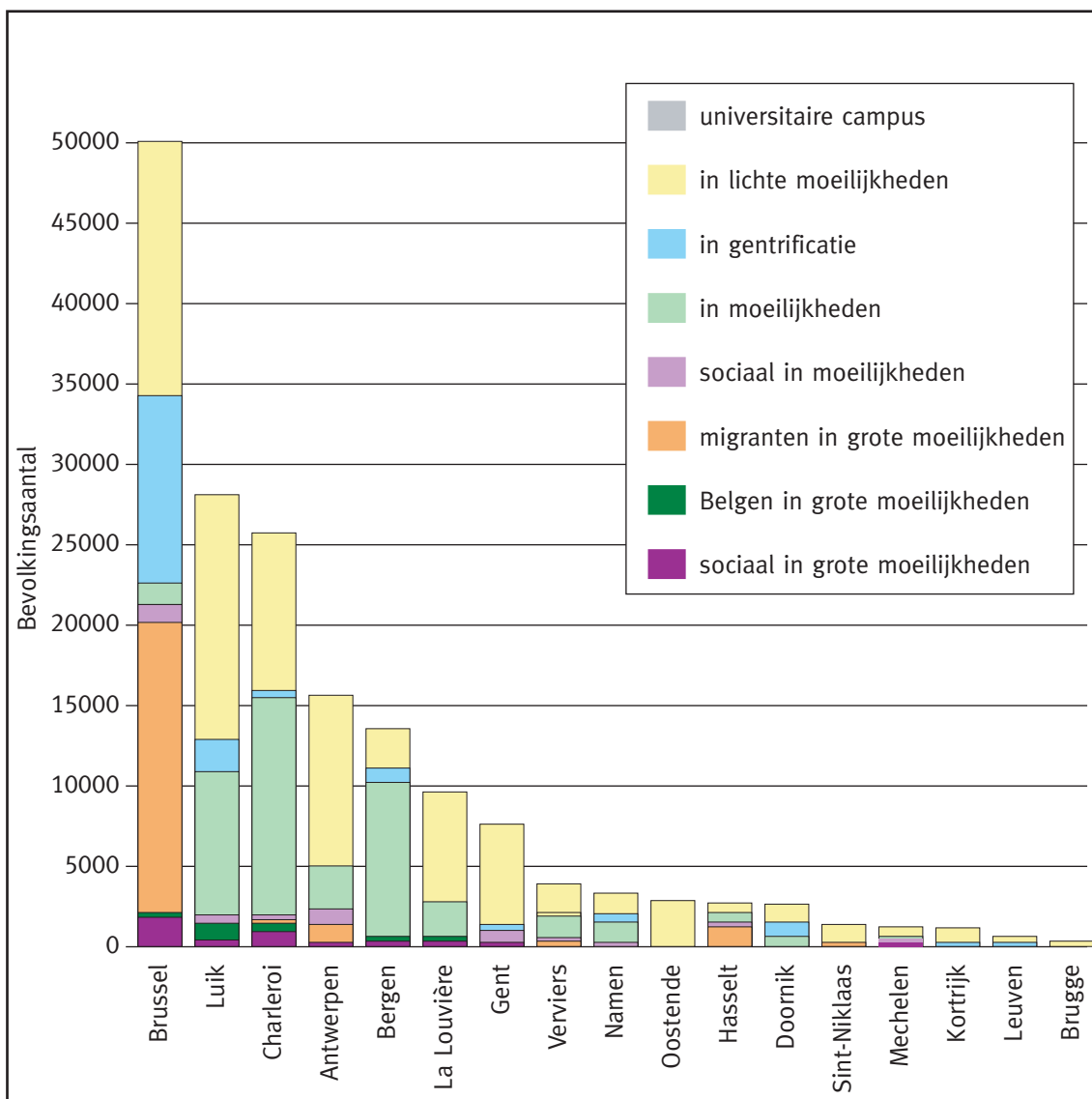
van sociale huisvesting. Elk type omvat tussen de 35 000 en 40 000 inwoners en elk stadsgewest, met uitzondering van Brugge en Oostende, telt ten minste één statistische sector in één van deze types. Het gaat trouwens over vrij belangrijke sectoren in termen van bevolkingsaantal. Zowel Sint-Niklaas als Kortrijk tellen maar één sector binnen deze categorie, maar er wonen respectievelijk maar liefst 858 en

772 personen. In tegenstelling tot de andere types mag men er vanuit gaan dat nagenoeg de totale bevolking van deze sectoren getroffen wordt door grote moeilijkheden aangezien de toegang tot sociale huisvesting op zich reeds selectief is. In Brussel en Charleroi lijkt de situatie het meest verontrustend te zijn, met in beide gevallen meer dan 11 000 betrokken inwoners.

Figuur 2.

Bevolking woonachtig in buurten in moeilijkheden per type en per stadsgewest

(30 %- bevolkingsdrempel)

Tabel 3.

Bevolking woonachtig in buurten in moeilijkheden naar type en stadsgewest, met de 30 %- bevolkingsdrempel
(drempel: 30 % van de totale bevolking van de stadsgewesten)

	sociaal in grote moeilijkheden		Belgen in grote moeilijkheden		migranten in grote moeilijkheden		sociaal in moeilijkheden		in moeilijkheden		in gentrificatie		in lichte moeilijkheden		universitaire campus		TOTAAL	
	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten	bevolkings-aantal	aantal buurten
Brussel	17958	13	3697	4	180113	80	11957	17	12521	11	117460	65	157409	100	2434	5	503549	295
Luik	3417	1	10966	14	334	1	4162	7	90133	72	20215	14	151732	158			280959	267
Charleroi	8799	9	6558	8	2724	4	1119	3	136030	139	3662	3	99014	108			257906	274
Antwerpen	717	1	931	1	11595	4	11144	4	25017	11			106957	55			156361	76
Bergen	2985	4	3375	5			365	1	96810	93	8293	7	24256	30			136084	140
La Louvière	2823	2	3438	4			661	1	21416	27			68553	68			96891	102
Gent			1677	3			8797	5			3366	2	63211	28			77051	38
Verviers					3820	2	541	1	14311	14	2262	1	17630	18			38564	36
Namen			2012	2					13881	12	3923	4	12609	13			32425	31
Oostende													27315	20			27315	20
Hasselt					12469	4	3165	4	4953	2			5691	5			26278	15
Doornik									7153	7	7815	6	10167	15			25135	28
Sint-Niklaas							858	1					12999	10			13857	11
Mechelen			1314	1			3318	2			670	1	7223	8			12525	12
Kortrijk							772	1	534	1			8332	9			9638	11
Leuven		1									1593	3	2938	4	361	1	5923	9
Brugge													2536	4			2536	4
Totaal	37730	31	33968	42	211055	95	46859	47	422759	389	169259	106	778572	653	2795	6	1702997	1369

4

Bespreking van de situatie per stadsgewest

INTERPRETATIE VAN DE CARTOGRAFIE

We tonen in dit syntheserapport telkens drie kaarten per stadsgewest: een 'blinde' kaart met aanduiding van de gemeenten die deel uitmaken van het stadsgewest, een kaart met de synthese-index en een kaart met de typologie van de buurten.

Voor meer gedetailleerde kaarten per thematische indicator kunt u terecht op de website:

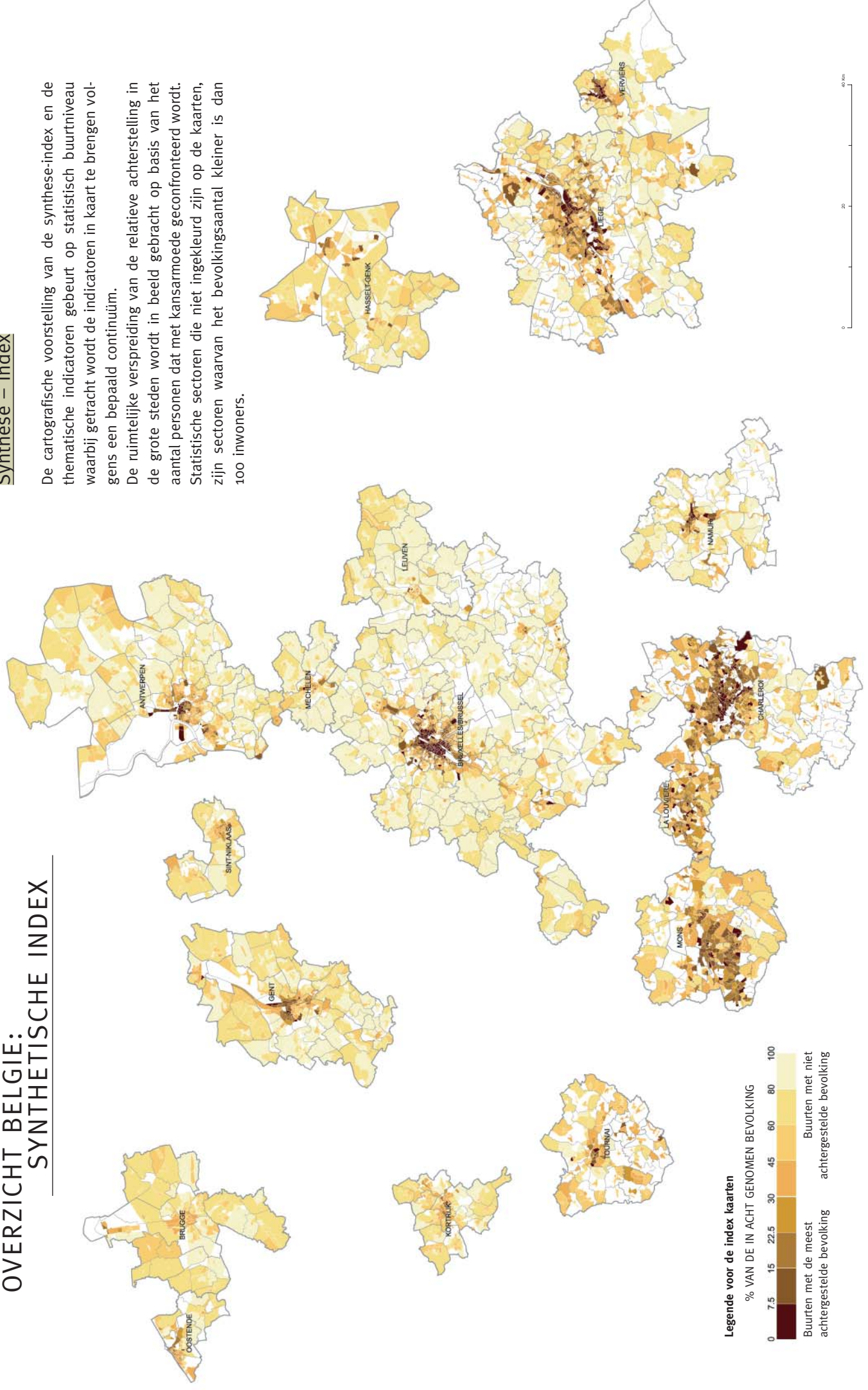
www.grootstedenbeleid.be

OVERZICHT BELGIE: SYNTHETISCHE INDEX

Synthese – index

De cartografische voorstelling van de synthese-index en de thematische indicatoren gebeurt op statistisch buurniveau waarbij getracht wordt de indicatoren in kaart te brengen volgens een bepaald continuüm.

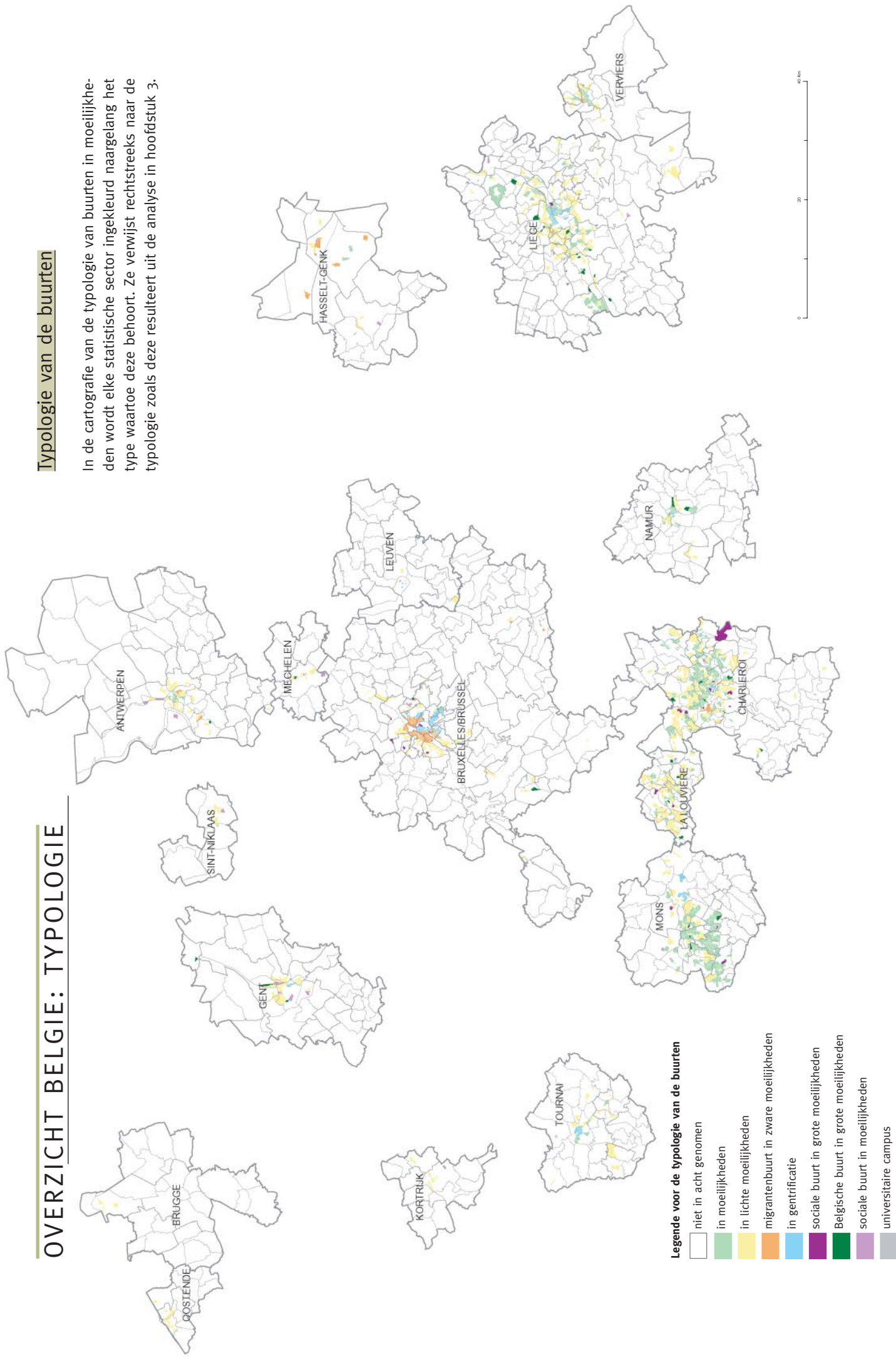
De ruimtelijke verspreiding van de relatieve achterstelling in de grote steden wordt in beeld gebracht op basis van het aantal personen dat met kansarmoede geconfronteerd wordt. Statistische sectoren die niet ingekleurd zijn op de kaarten, zijn sectoren waarvan het bevolkingsaantal kleiner is dan 100 inwoners.

OVERZICHT BELGIE: TYPOLOGIE

Typologie van de buurten

In de cartografie van de typologie van buurten in moeilijkheden wordt elke statistische sector ingekleurd naargelang het type waartoe deze behoort. Ze verwijst rechtstreeks naar de typologie zoals deze resulteert uit de analyse in hoofdstuk 3.

ANTWERPEN EN MECHELEN

De spreiding van de arme buurten in de **Antwerpse** stedelijke structuur wordt gekenmerkt door drie belangrijke elementen die nagenoeg op alle kaarten tevoorschijn komen. In de eerste plaats hebben sinds de 19de eeuw de nu sterk gediversifieerde havenactiviteiten en de industrieën langs de Schelde de bouw van arbeiderswoningen in haar nabije omgeving aangespoord. In Hemiksem en Hoboken in het zuiden verklaart een traditie van metaalverwerking (o.a. Umicore) de aanwezigheid van arbeiderswoningen en recenter de bouw van sociale woningbouwcomplexen (Kiel). In het noorden en het westen ging de uitbreiding van de Antwerpse haven gepaard met de bouw van grootschalige naoorlogse sociale woningbouwcomplexen zoals Luchtbal en Europark op Linkeroever. Langsheen het Albertkanaal in oostelijke richting concentreren zich eveneens een aantal recentere industriële activiteiten, vooral nabij het stadscentrum in Antwerpen-Dam, Deurne Noord en Merksem Dokske. De vraag naar handarbeiders vanuit deze sectoren uit er zich in de lokalisatie van lage statusberoepen, laag kwalitatieve woningen en in de spreiding van de werklozen en lage inkomensgroepen.

Vervolgens hebben de plannen voor de stadsuitbreiding op het einde van de 19de eeuw de stedelijke arbeidersbuurten in het noorden vastgezet tussen de omwallingen van de 16de en de 19de eeuw. Waar een groot gedeelte van het zuiden en het oosten van de stad werd aangelegd om een rijkere bevolking te huisvesten, werd het noorden van Antwerpen overgelaten aan speculanten. Daardoor konden zich hier ten opzichte van de haven en later het Albertkanaal goed gesitueerde arbeiderswijken ontwikkelen. Vanaf de jaren '60 kenmerkt deze 19de eeuwse gordel zich door een sterke concentratie van bestaansonzekere huishoudens, veelal van allochtone afkomst. Een combinatie van betaalbare arbeiderswoningen en een centrale ligging nabij het stadscentrum heeft de zone aantrekkelijk maar ook problematisch gemaakt. Vooral Antwerpen-Noord en Borgerhout kenmerken zich door laag kwalitatieve woningen, een lage tewerkstelling, een grote etnische diversiteit en een laag opleidingsniveau. Bovendien heeft deze omgeving te kampen met een teloorgang van de handelsfuncties waardoor veel panden leeg komen te staan. Recente tendensen wijzen echter op een lichte vooruitgang in enkele centraal gelegen wijken in Borgerhout vanwege een sterker gemeenschapsgevoel van de bevolking en de eerste tekenen van gentrificatie.

Ten slotte vertoont het uiterste zuiden van het stadsgewest, langs de noordelijke oever van de Rupel,

nog de sporen van de ter ziele gegane baksteenindustrie. In Boom en Rumst, waar de Rupelklei werd uitgebaat, worden de sporen van dit industrieel verleden duidelijk in de sociale kenmerken van de bevolking en de laag kwalitatieve huisvesting. In tegenstelling met de twee voorgaande zones heeft deze industrie geen migranten aangetrokken omwille van haar relatief vroege achteruitgang.

In Antwerpen is de meer welgestelde bevolking sterk gesuburbaniseerd, en concentreert zich vooral in het noordoostelijke gedeelte van de regio, in de Antwerpse Kempen. De suburbanisatie heeft echter de verre noordoostelijke periferie nog niet bereikt, zodat daar het landelijke karakter bewaard is gebleven. Een minder sterke naoorlogse suburbanisatie heeft zich voorgedaan in het zuiden van Antwerpen langs de wegen naar Boom en Mechelen (Edegem, Aartselaar, Kontich). Deze zone is een voortzetting van de oorspronkelijk welgestelde centrale buurten ten zuiden van het stadspark.

Vandaag de dag situeren de hoogste inkomens zich vooral buiten de grenzen van de 19de eeuwse stad, maar de woningen in de 19de eeuwse zuidelijke buurten zijn nog steeds onbereikbaar voor de meest achtergestelde groepen. Alleen in de oudste buurten aan het stadspark hebben sociaal zwakkere groepen zich ertussen kunnen nestelen net als in Berchem omdat die als zelfstandige gemeente al in de 19de eeuw een eigen, niet-havengebonden industrie had ontwikkeld en dus toen al in arbeiderswoningen moest voorzien. Deze laatste wordt echter meer en meer een aantrekkelijke woonbuurt voor jonge Belgische gezinnen die in de stad willen wonen.

Gekneld tussen Brussel en Antwerpen is het **Mechelse** stadsgewest weinig uitgebreid, vooral in de noord-zuid richting. Het contrast stedelijk/randstedelijk is dan ook duidelijker in de oost-westelijke richting, te meer daar de industriële activiteiten zich installeerden ten noorden en ten zuiden van de stad, langs de snelweg Antwerpen-Brussel. De aanwezigheid van relatief veel laag opgeleiden in de noordelijke periferie (Sint-Katelijne-Waver) hangt samen met het feit dat deze regio wordt gekenmerkt door tuinbouwactiviteiten.

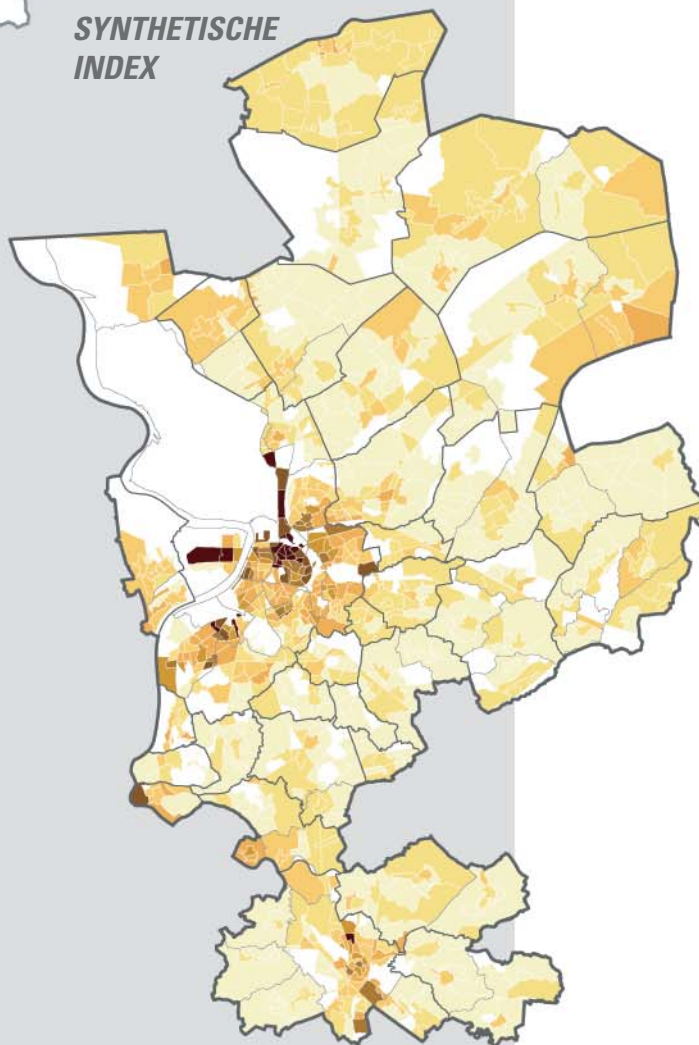
De suburbanisatie in het westen is relatief beperkt gebleven. Het is een weinig toegankelijk gebied gekneld tussen de Zenne, het kanaal van Willebroek en de autosnelweg E19. Ten oosten van de stad, op het grondgebied van Bonheiden, vertrekt daarentegen een zeer welstellende as die zich uitstrekt op een zandige en beboste strook in de richting van Aarschot.

ANTWERPEN – MECHELEN

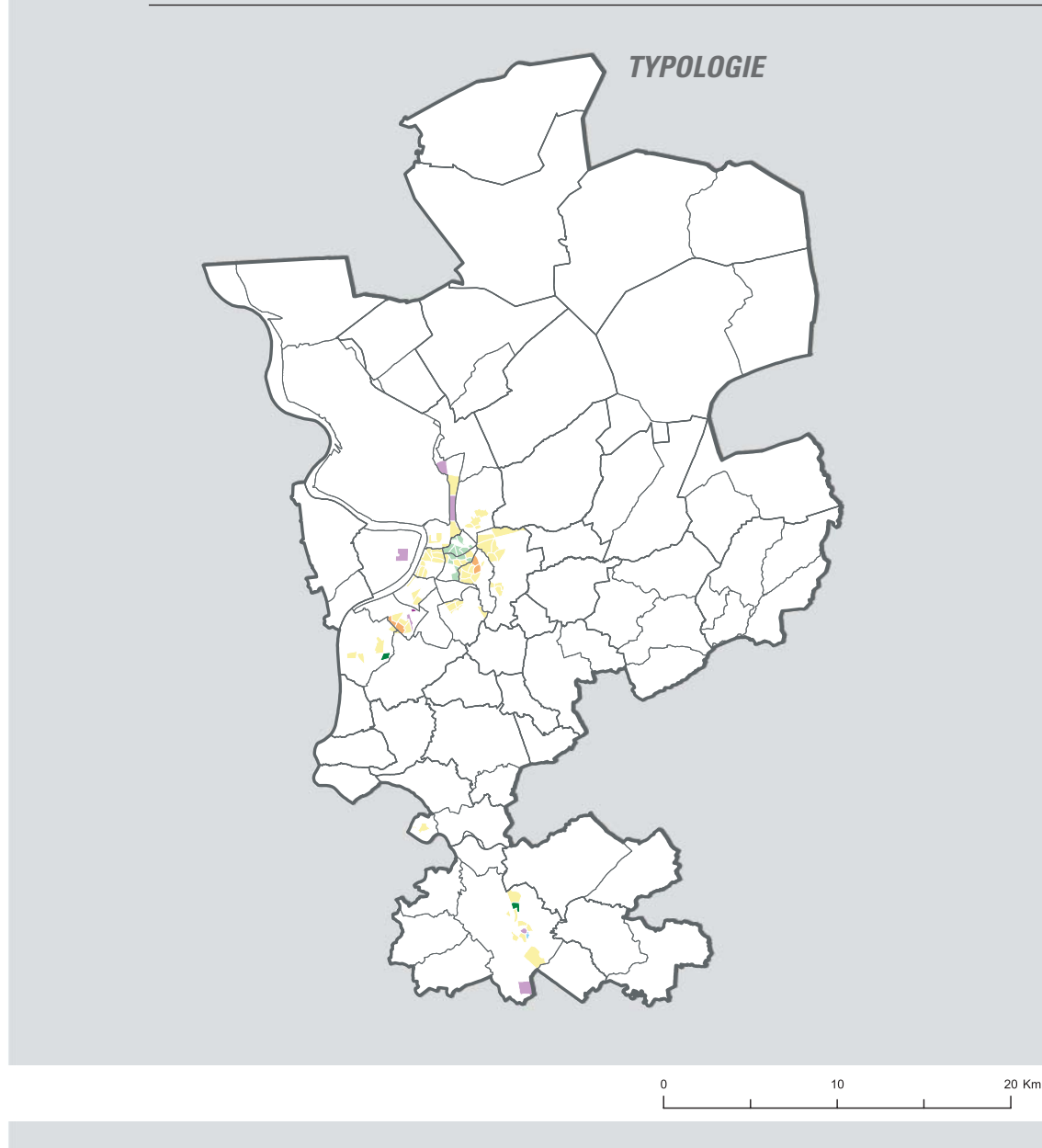
GEMEENTEN

SYNTHETISCHE INDEX

0 10 20 Km

Ofschoon de sociale contrasten in het algemeen minder uitgesproken zijn dan in Antwerpen, scoort de stad toch systematisch slechter dan haar periferie en dit voor alle variabelen. De problemen tekenen zich meer af in het noorden dan in het zuiden, waar in de nabijheid van het station een meer burgerlijke buurt is gegroeid. Enkel in de omgeving van het Begijnhof in het noordwesten van het centrum werden reeds een aantal straten gerenoveerd hoewel dit nog niet tot uiting komt in de kaarten.

Drie buurten buiten de stad kampen eveneens met moeilijkheden. Het gaat in eerste instantie om een

buurt nabij het station en verder langs de Leuvensesteenweg in het zuidoosten waar de werkplaatsen van de NMBS (Arsenaal), industrie en arbeiderswoningen elkaar afwisselen. Daarnaast gaat het om twee omvangrijke sociale wooncomplexen ten noorden (Oud Oefenterrein) en ten zuiden (Geerdegemveld) van de stad. Hier is de eerste concentratie van de vreemdelingen in de rand tot stand gekomen. Daarnaast vindt men er veel oude en verwaarloosde woningen met een oude, laagopgeleide arbeidersbevolking. Renovatieprojecten en een verjonging van de bevolking moeten hier op relatief korte termijn verbetering in brengen.

GENT EN SINT-NIKLAAS

De sociaal-ruimtelijke structuur van de stad Gent wordt in belangrijke mate bepaald door de industriële ontwikkelingen en meer bepaald die van de textielindustrie. Deze watergebonden activiteit ontwikkelde zich langs de Schelde en later aan de zeehaven. Door het gebruik van de stoommachine en de mechanisatie in de textielindustrie kende de stad een sterke economische en demografische groei vanaf de eerste helft van de 19de eeuw. Daarna ontstonden vooral ten noorden en ten oosten van het stadscentrum een aantal nieuwe arbeidersbuurten. Na de Tweede Wereldoorlog ondersteunde de industriële diversificatie langs het kanaal de uitbreiding van de Gentse arbeidersbuurten naar het noorden. In tegenstelling tot de extreem armzalige woningcondities van de 19de eeuw (de Gentse 'beluiken') beantwoorden deze ontwikkelingen aan hoge comfortnormen en zijn het trouwens voor een deel koopwoningen.

Zo vormt de arbeiderszone van Gent een halve maan die het stadscentrum in het noorden en het oosten omringt, met een uitloper naar het noorden toe langs het kanaal Gent-Terneuzen. Ook aan het andere einde van het kanaal, op het grondgebied van Zelzate vinden we opnieuw de arbeidersbuurten terug die getuigen van het op gang komen van het industrialisatieproces vanaf de tweede helft van de 19de eeuw. Vandaag de dag zijn het echter de installaties van Sidmar, een staalproducent op Gents grondgebied (Muide-Sifferdok), die het arbeiderskarakter van de zone bepalen. In het zuiden treffen we in enkele industriële zones langs de Schelde (Zwijnaarde) en langs de spoorweg (Ledeberg) ook een arbeidersbevolking aan, maar deze is kleiner in aantal. Het complex van bijna 2000 sociale woningen van Nieuw Gent, gekneld tussen de universitaire campus en het academisch ziekenhuis, is de enige omvangrijke concentratie van een bevolking met geringe inkomens ontstaan buiten de ononderbroken zone die hoger beschreven werd.

Ledeberg heeft de laatste jaren echter te kampen met een opmerkelijk socio-economische achteruitgang. Het feit dat men hier voornamelijk kleine en relatief goedkope arbeiderswoningen terugvindt en daarnaast de oorspronkelijke inwoners beginnen weg te trekken uit de buurt, heeft dit gebied aantrekkelijk gemaakt voor kansarme gezinnen en asielzoekers.

De industriële en de vroegtijdige stedelijke groei van Gent heeft vrij vlug de hoogste klassen uit de stad verjaagd. Vrij snel trok een deel van de Gentse burgerij zich terug in een krans van kastelen en domeinen die de stad op een behoorlijke afstand omringden, om zo de confrontatie met het gebrek aan

hygiëne, de epidemieën en de arbeidersopstand te vermijden. De anderen trokken naar het zuiden, eerst naar de buurt van de citadel, vervolgens naar het miljoenenkwartier, gebouwd op het terrein van de Wereldtentoonstelling van 1913 ten zuiden van de spoorweg en ten slotte naar de mooie vallei van de Leie ten zuidwesten van de stad (Sint-Martens-Latem en De Pinte). Maar het centrifugale karakter van de suburbanisatie uit zich ook in de relatief welgestelde buurten in het oosten en het westen van de stad, meer in het bijzonder te Destelbergen en Heusden, in Mariakerke en Wondelgem. In het noorden en aan het kanaal in Lochristi en Lovendegem ligt de opleidingsindex opnieuw lager wat wijst op een kleinere aantrekkingskracht van deze zone op de Gentse middenklasse.

De voornamelijk Turkse migranten werden sinds de tweede helft van de jaren zestig aangetrokken om in de door Belgen langzamerhand verlaten textielindustrie te werken. In die tijd waren de immigratiebronnen uit het zuiden van Europa al opgedroogd. Zowel de groepsmigratie, gebonden aan de bedrijven die een beroep deden op deze werknemers, als de deels clandestiene kettigmigratie van eind jaren zestig, verklaren de gemeenschappelijke oorsprong van de Turken en hun sterke neiging om zich naargelang van hun oorsprong te concentreren in verschillende buurten. Zo bevolken de Turken uit Emirdag voornamelijk de oude arbeidersbuurten aan de haven (Sluizeken-Muide) terwijl andere groepen zich geconcentreerd hebben in verschillende buurten van de 19de eeuwse arbeidersgordel. Op bepaalde plaatsen wordt deze Turkse aanwezigheid onderbroken omdat privaat renovatie-initiatieven (Patershol) of sociale woningen, die een Belgische bevolking huisvesten, hen de toegang tot huisvesting verhinderen.

Een klein percentage van de Turkse bevolking is er evenwel recentelijk in geslaagd zich op te werken tot de middenklasse. Dit uit zich in de aanwezigheid van Turken in de deelgemeenten als Mariakerke waar het rustiger is om te wonen.

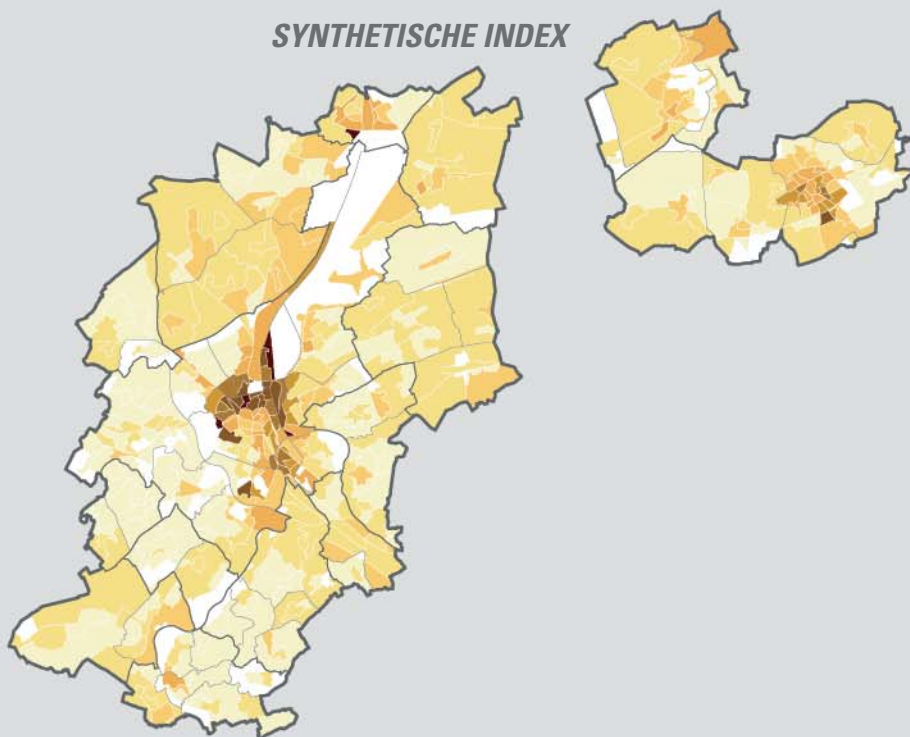
Sint-Niklaas dankt zijn statuut van stadsgewest aan een belangrijke industriële ontwikkeling sinds de jaren zestig na de economische expansiewetten. Traditioneel bestond hier een textielnijverheid (confectie en breigoed) maar de tewerkstelling heeft zich sterk gediversifieerd o.a. door de creatie van verschillende industriële zones. Deze ontwikkeling heeft geen fundamentele invloed gehad op de spreiding van de sociale groepen in de stad. Ondanks een duidelijke suburbanisatie, is het historische centrum vrij welgesteld gebleven, zeker langs de relatieve prestigeuze assen die de Grote Markt met het station in

GENT EN SINT-NIKLAAS

GEMEENTEN

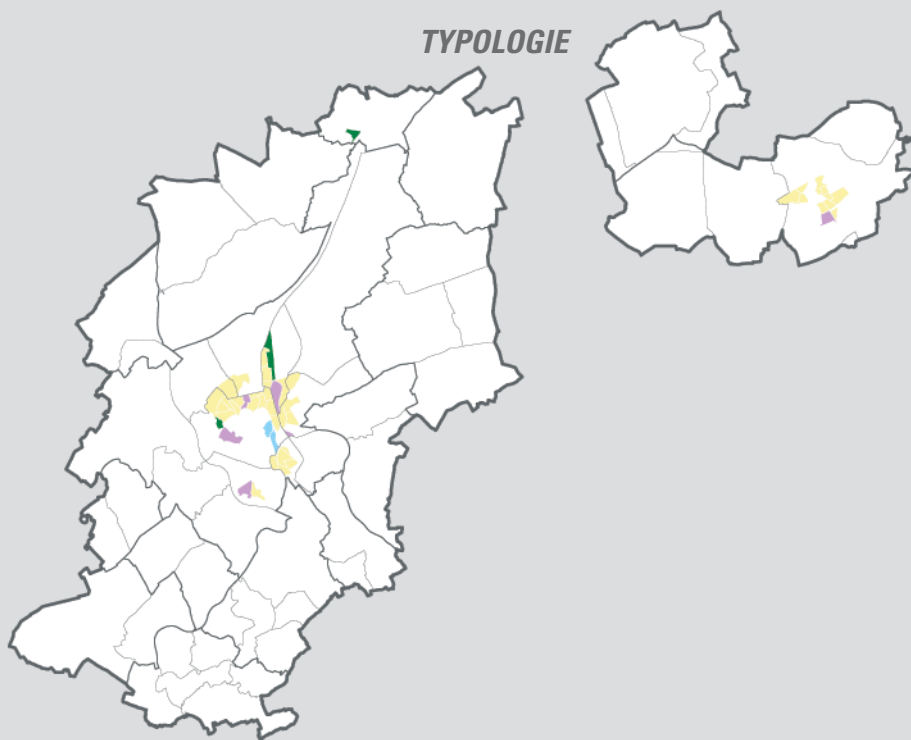

SYNTHETISCHE INDEX

0 10 20 Km

TYPOLOGIE

het noorden en met de autoweg Antwerpen-Gent in het zuiden verbinden. De minder welstellende buurten van de stad bevinden zich buiten deze centrale as. In Sint-Niklaas zijn er slechts twee buurten met een relatief achtergestelde bevolking: enerzijds gaat het om een arbeidersbuurt in de omgeving van de steenbakkerij ten westen van het stadscentrum, anderzijds gaat het om een recente sociale woonbuurt in het zuiden. Deze laatste wijk kent geen al te ernstige problemen wat betreft huisvesting, maar de inwonende bevolking kenmerkt zich over het algemeen wel door een zwakke sociale status (groot aantal ouderen en éénpersoonshuishoudens, relatief slechte gezondheidstoestand, lage inkomens, laag opleidingsniveau).

De migranten, zeker Turken en Marokkanen, die gerekruteerd werden in de textielindustrie maar ook in de bouwsector (vnl. Turken) wonen vrijwel uitsluitend in deze stedelijk achtergestelde buurten.

Net als in Gent neigen de Turken ernaar zich te concentreren en dit in de westelijke arbeiderswijk. Daarentegen laten de Marokkaanse huishoudens zich minder verleiden tot de aankoop van een oude woning, en zijn sommigen er in geslaagd om toegang te verkrijgen tot sociale woningen van goede kwaliteit in het zuidoosten van de stad en in een meer recente buitenwijk net ten noorden van het station. De suburbanisatie doet zich hier niet zozeer voor onder de vorm van verkavelingen maar wel onder de vorm van lintbebouwing en is toegankelijk voor mensen met een relatief gemiddeld inkomen. Het resultaat hiervan is een aaneenschakeling van woonkernen zowel naar het noorden (richting Stekene) als naar het zuiden en het westen toe waardoor de concentratie van hoge inkomens en hoogopgeleiden minder uitgesproken is dan in andere stadsgewesten.

Het Brugse stadsgewest kent een relatief eenvoudige sociaal-ruimtelijke structuur. De industriële activiteiten worden geconcentreerd ten noorden en ten zuiden van de middeleeuwse stad. In het noorden bevinden zich de activiteiten verbonden aan de haven van Brugge, in het zuiden treffen we het complex van Bombardier (vroeger Brugeoise et Nivelles) aan, een staalconstructiebedrijf verbonden aan de spoorwegen. Deze economische activiteiten beïnvloeden de sociale structuur binnen de muren en in het noorden zet deze structuur zich ook buiten de muren voort. Arbeidersbuurten bevinden zich voornamelijk in en ten noorden van het stadscentrum (Sint-Jozef en Sint-Pieters) en verder langsheen het kanaal tot Lissewege en Dudzele. In dit gebied bevindt zich eveneens een aanzienlijk aanbod aan sociale woningen. In Zeebrugge in het noorden zijn de sociaal-ruimtelijke kenmerken van de bevolking eveneens verbonden met de havenactiviteiten.

De Brugse bevolking telt nauwelijks arbeidsmigranten. Dit is te wijten aan het feit dat de stad weinig tewerkstelling biedt in de industriële sectoren die migranten aantrekken. Daarnaast is het stadsgewest relatief beperkt van omvang en is voornamelijk de welgestelde bevolking sterk gesuburbaniseerd. Deze groep verkiest woningen die groter zijn dan er in het centrum te vinden zijn, en installeert zich ten oosten (Sint-Kruis en Assebroek) en ten westen van de stad (Sint-Andries en Sint-Michiels). Deze wijken zijn radiaalswijs gegroeid langs de steenwegen en door een continue invulling van de achterliggende zandgronden.

Brugge kent echter een beperkte uitdeining van de suburbanisatie: alle gemeenten uit de banlieue hebben nog steeds belangrijke zones waar de kwaliteit van de woningen relatief laag ligt

De stedelijke uitbreiding van het **stadsgewest Oostende** is beperkt gebleven door de ligging van de

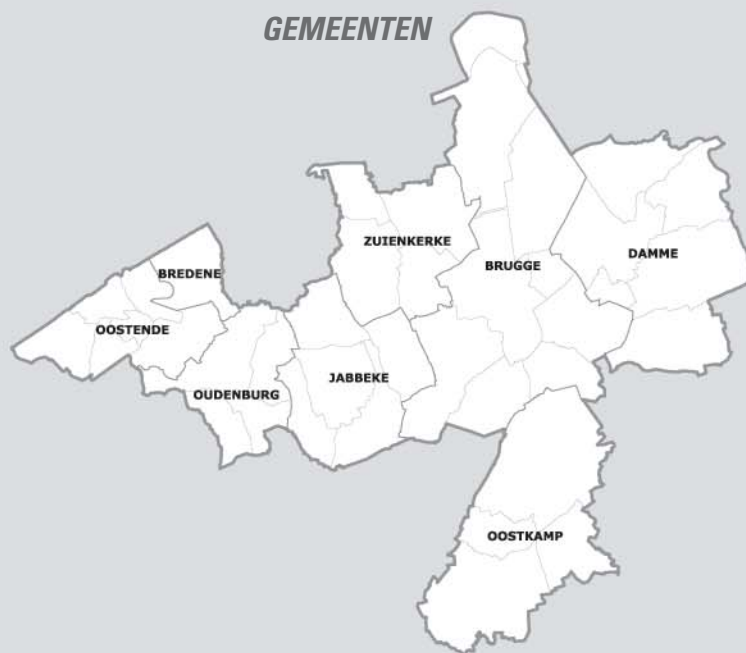
zee in het noorden, de aanwezigheid van de luchthaven in het westen en de combinatie van haven, spoorlijn en autosnelweg in het oosten en het zuid-oosten. Daarnaast is de gebruikelijke concentrische structuur scheefgetrokken door de lineaire stadsontwikkeling langs de kust. De typische eigenschappen van stadscentra worden hier teruggevonden langsheen de kust, vooral ten westen van de haven. De meer welgestelde buurten bevinden zich enerzijds ten oosten van het stadsgewest (Bredene) en anderzijds in een zuidzuidoostelijk sector die vertrekt van het Maria-Hendrikapark en loopt tot in het westen van de gemeente Oudenburg.

Deze twee zones zouden in een halve cirkel met elkaar verbonden zijn geweest ware het niet dat ze worden onderbroken door arbeidersbuurten (Konterdam en Meiboom, Sint-Antoniusplein, Sas-slijken) nabij de industriezone langs de driedubbele as van snelweg, spoorweg en het kanaal Oostende-Gent. In deze buurten, en verder naar het westen langs de Torhoutse- en Nieuwpoortsesteenweg, woont een arbeidersbevolking die sterk geleden heeft onder de afbouw van de havenactiviteiten in Oostende tengevolge van de bouw van de kanaaltunnel en de achteruitgang van de visvangst. Dicht langs de kustlijn wonen voornamelijk goeude huishoudens, veelal gepensioneerden, die zich onder de vorm van tweede verblijven, een weg naar de kust gezocht hebben.

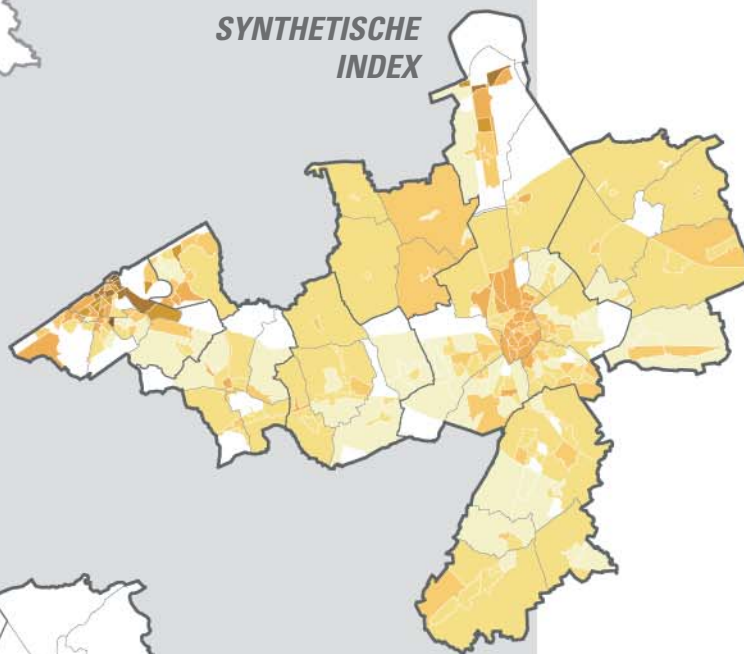
Deze zone vormt een vrij heterogeen geheel, samengesteld uit het oude centrum, uitbreidingen uit de 19de eeuw en het interbellum (Westerkwartier), waarin ook sociale woningen terug te vinden zijn en ten slotte enkele sociale woonwijken van meer recente datum (Nieuwe Stad, sector Cardijn). Zoals in Brugge zijn ook in Oostende arbeidsmigranten nauwelijks vertegenwoordigd.

BRUGGE EN OOSTENDE

GEMEENTEN

SYNTHETISCHE INDEX

TYPOLOGIE

0 10 20 Km

Dit stadsgewest is gekenmerkt door een stedelijke bipool enerzijds en een uitloper van de Limburgse mijnstreek in het noorden anderzijds. De provinciehoofdstad Hasselt, met een middeleeuwse oorsprong, vertoont een duidelijke concentrische sociaal-ruimtelijke structuur. De ontwikkeling van Genk is pas na de Eerste Wereldoorlog op gang gekomen met de opening van de mijnen van Winterslag, Waterschei en Zwartberg in het noordelijk deel van de gemeente. Na de opeenvolgende mijnsluitingen vanaf 1966 werden buitenlandse investeringen aangetrokken langs het Albertkanaal in het zuiden, waar Ford Genk de grootste werkgever is. De activiteiten rond de mijnindustrie in de noordelijke rand enerzijds en rond de industriegebieden in het zuiden anderzijds verklaren de zeer diffuse ruimtelijke structuur van Genk in vergelijking met de meer op de tertiaire sector gerichte stad Hasselt.

De economische bloei die gepaard ging met de mijnuitbating heeft de aanzet gegeven tot het ontstaan van dit stadsgewest, welke vanaf de jaren zeventig werd doorgezet door de groei van de industrie en de tertiaire sector. De bevolking is jong en in grote mate van allochtone oorsprong, gezien de mijnindustrie een groot aantal arbeidskrachten van buiten de regio moest aantrekken. Dit vertaalt zich ook in de beperkte ouderdom van de woningen. Sociale woonwijken vulden het aanbod van de mijnclit s aan, zij het om een met de opkomende industrie verbonden arbeidersbevolking te huisvesten, zij het in het kader van een sanering van de zeldzame krotten in Hasselt. De economische veranderingen hebben in deze wijken voor een sterke concentratie van lage inkomens en werklozen gezorgd. De werkloosheid loopt hoog op wegens de sluiting van de mijnen, maar ook omwille van de jonge bevolkingsstructuur en de sterk gegroeide arbeidsparticipatie van vrouwen in de

regio. Vooral allochtonen zijn het slachtoffer van deze hoge werkloosheid.

Bepaalde van deze buurten ontvangen ook vreemdelingen op zoek naar betere woningen dan deze waar ze toegang toe hebben in de oudste mijnclit s waar de woningen klein en van lage kwaliteit zijn. De vroegere mijnwerkers werden bovendien bevoordeeld bij de toekenning van een sociale woning. Op de kaarten herkent men de sliert sociale woningcomplexen van het westen tot in het zuidoosten van het Genkse centrum (Winterslag Tuinwijk II&IV, Termien Tuinwijk, Kolderbos en, Nieuw Sledderlo). Daarnaast bevinden zich sociale woonbuurten in het noorden (Banneuxwijk), het noordwesten (Rode Rok) en in het zuiden van Hasselt (Ter Hilst) waar de vreemdelingen die toegang kregen tot dit woningtype vooral in deze laatste buurt geconcentreerd zijn.

Het uiterste noorden en zuiden van dit stadsgewest (het noorden van Houthalen-Helchteren, Alken en Kortesse in het zuiden) hebben nog een sterk landelijk karakter. Het noorden sluit aan bij het Kempens plateau, terwijl het zuiden deel uitmaakt van Haspengouw, een regio met een langere geschiedenis en een iets oudere bevolking. De westelijke buurten in Houthalen-Helchteren leunen bovendien aan bij de mijnclit  van Zolder wat de lagere resultaten voor deze buurten verklaart.

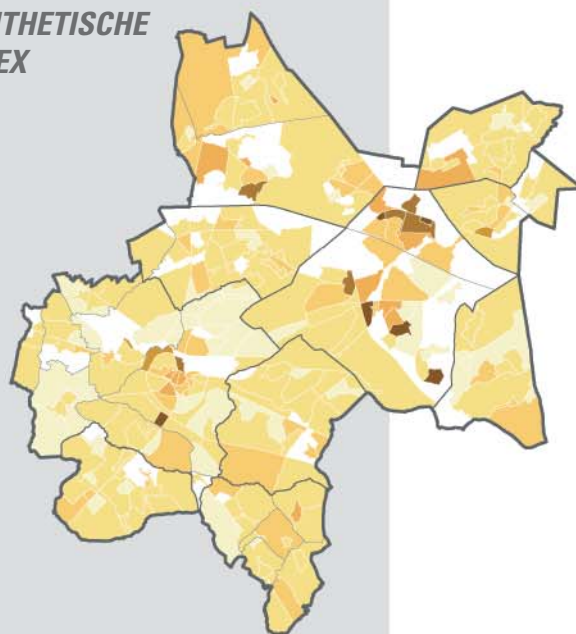
De welstellende bevolking kan niet worden gelokaliseerd in een duidelijk afgebakende regio. Men kan een as vermoeden die van de zuidoostelijke rand van Hasselt naar het centrum van Genk loopt en samenvalt met de centrale as van de stedelijke bipool. Dit is een eerder uitzonderlijke situatie, waarbij de elite weliswaar centraal, maar buiten de stad woont. Buiten deze as zijn er nog enkele rijkere buurten te onderscheiden in de Hasseltse periferie, en in mindere mate in Alken.

HASSELT-GENK

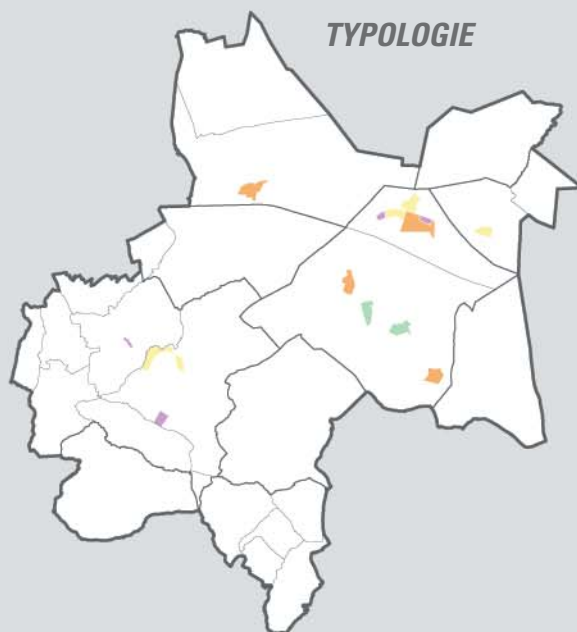
GEMEENTEN

SYNTHETISCHE INDEX

TYPOLOGIE

0 10 20 Km

KORTRIJK

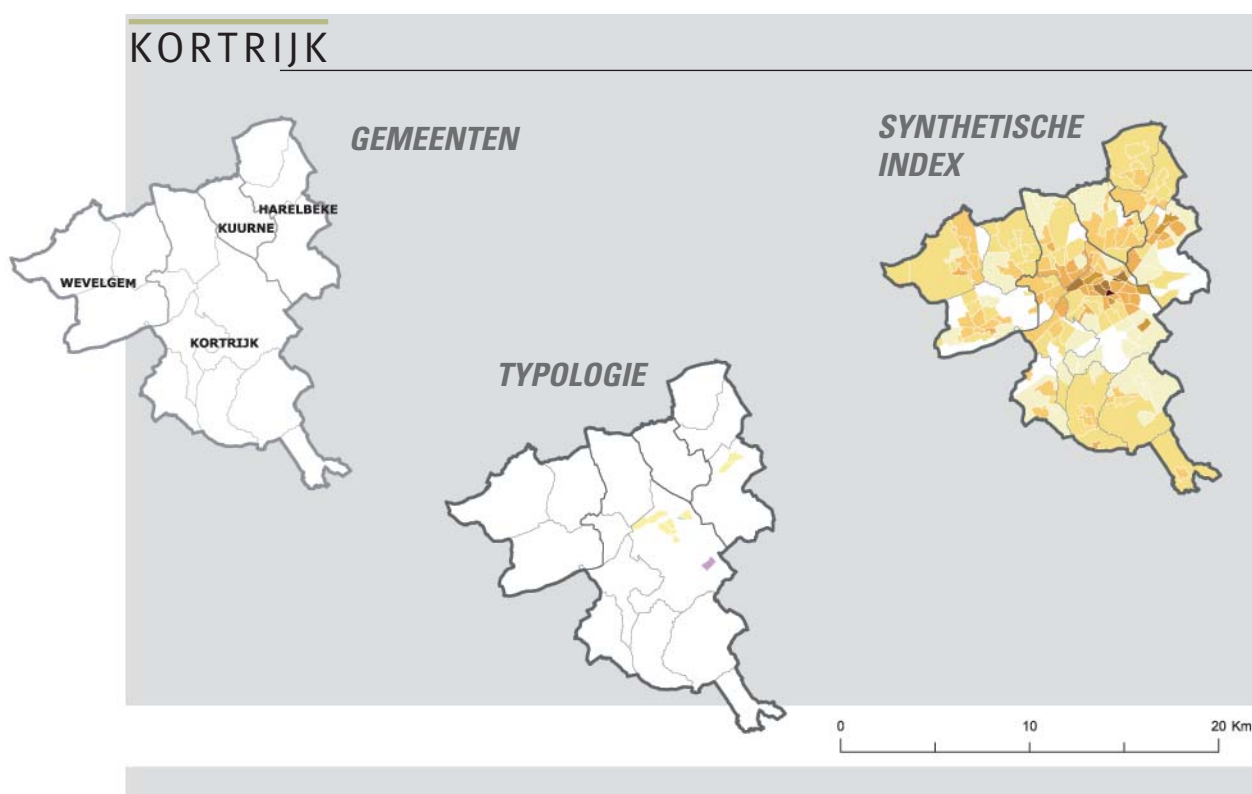
Van Kortrijk, bekend voor zijn eeuwenoude linnenindustrie langs de Leie, zou men een sociaal-ruimtelijke structuur verwachten die sterk wordt vormgegeven door deze rivier. De aanzienlijke verwoestingen gedurende de twee wereldoorlogen, de sterke deconcentratie van de industrie langsheen de spoorwegen, het 19de eeuwse Kanaal Kortrijk-Bossuyt tussen Schelde en Leie en ten slotte de autowegen van na de Tweede Wereldoorlog hebben deze structuur echter danig verstoord. De verspreiding van sociale woningen in kleine complexen (nooit groter dan 250 woningen) over het hele stadsgewest heeft ook bijgedragen tot een versnippering van de ruimtelijke structuren.

De rijkere bevolking situeert zich in het zuiden van de stad, in de nabijheid van de KULAK-campus en op de heuvels tussen Leie en Schelde, langs de steenwegen naar Lille (Marke) en Tournai (Bellegem). Enkel een aantal arbeiderswijken in Aalbeke en Rollegem in het uiterste zuiden zijn hierop een uitzondering.

De migrantenbevolking concentreert zich voornamelijk in de oude arbeiderswijken rondom het stadscentrum (Veemarkt, Vredelaan-Heule en Meensepoort), in buurten met sociale woningen (Lange Munte, Astridpark) en in de tuinwijk Venning, bij de

vertakking van het kanaal en de Leie. De migranten zijn voornamelijk van Noord-Afrikaanse origine en gedeeltelijk geïmmigreerd vanuit het noorden van Frankrijk om werk te zoeken in het 'Texas van Vlaanderen', waar zich naast een belangrijke textielnijverheid een sterk gediversifieerde industrie heeft ontwikkeld.

Over het algemeen is in het westelijke deel van Wevelgem en het noorden van Harelbeke het landelijk karakter goed bewaard gebleven. Het suburbanisatieproces heeft ook het zuiden van Kortrijk weinig beïnvloed, met uitzondering van de verkavelingen die eerder werden vermeld. Deze vormen inderdaad geen aaneensluitend geheel, maar situeren zich aan de rand van bospercelen of oude dorpskernen. Terwijl de suburbanisatie in het zuiden een zaak is van de welgestelde bevolking, herinnert die van Wevelgem (westen) en die van Kuurne en Harelbeke (noordoosten) aan de industrieas van de Leie, die beter zichtbaar is op het niveau van het stadsgewest waar ze mee versterkt wordt door de ligging van de spoorweg en de autosnelweg richting Gent. Vooral in het centrum van Harelbeke uit zich dit in de aanwezigheid van arbeidersbuurten met relatief veel laag-opgeleiden, lage statusberoepen en laag kwalitatieve woningen.

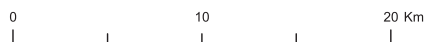
Luik heeft langer dan Brussel haar burgerij kunnen behouden in het stadscentrum. Dit valt waarschijnlijk te verklaren door een sterkere verknochtheid aan een historisch beladen stad. Maar meer nog werden de eerste suburbanisatiebewegingen afgeremd door enerzijds de steile hellingen van de Maasvallei die bezaaid waren met steenkoolmijnen waarrond zich arbeidersbuurten hadden ontwikkeld en anderzijds door de zware industrie in de as van de vallei, zowel stroomaf- (Herstal en de haven) als stroomopwaarts (Tilleur, Ougrée, Seraing, Jemeppe, Flémalle).

Het stadscentrum vestigt hoofdzakelijk een bevolking waarbij de universitair geschoolden en de hoge statusberoepen goed vertegenwoordigd zijn en waarbij een zekere verouderde bourgeoisie sterk aanwezig blijft. De armste bevolking is hiermee verweven, met als gevolg het ontstaan van steeds meer uitgesproken gentrificatiefenomenen, ondermeer door de terugkeer van bepaalde huishoudens naar de stad.

Bovendien treft men in de stad een hoog aandeel éénpersoonshuishoudens aan. In termen van percentage alleenstaanden neemt Luik zelfs de eerste plaats voor haar rekening.

GEMEENTEN

BASSENGE
VISE
DALHEM
JUPRELLE
OUEPE
HERSTAL
BLEGNY
SOUMAGNE
DISON
VERVIERS
JALHAY
THEUX
AYWAILLE
SPRIMONT
ESNEUX
NEUPRE
ANTHISNES
TINLOT
NANDRIN
ENGIS
SAINT-GEORGES-SUR-MEUSE
FLERON
OLNE
PEPINSTER
CHAUDFONTAINE
TROOZ
SERAING
SAINT-NICOLAS
GRACE-HOLLOGNE
DONCEEL
FEXHE-LE-HAUT-CLOCHER
REMICOURT
CRISNEE
AWANS
VERLAINE

De kansarme bevolking concentreert zich vooral in de oude buurten in het noordelijk deel van de stad, bij Féronstrée of verder, op de linkeroever, in Outremeuse, evenals op de rechteroever in het grote sociale woningbouwcomplex van Droixhe. Deze laatste buurt wordt aanzien als in grote sociale moeilijkheden waarvoor momenteel reeds een project tot herwaardering aan de gang is. Het is in die delen van de stad dat men het vaakst de combinatie van de vier dimensies aantreft die de armoede van deze bevolking verklaren (werkgelegenheid, opleiding, huisvesting en gezondheid).

De structuur van de stad Luik wordt eveneens gekarakteriseerd door een stedelijke kern, omgeven door pericentrale industriële en arbeiderszones daterend uit de 19de of het begin van de 20ste eeuw. Men vindt er ondermeer de buitenlandse bevolking terug die afkomstig is uit de eerste golven van de arbeidersmigratie. In tegenstelling tot de Brusselse situatie, concentreert deze bevolking zich dus in de periferie, op de hellingen en de plateaus op linkeroever (Saint-Nicolas, Grâce-Hollogne), in de vallei van de Maas, stroomop- en stroomafwaarts en in mindere mate rond enkele mijnen in het oosten (Fléron) of in de industriezones van de beneden-Vesder.

Het Luikse stadsgewest wordt eveneens gekenmerkt door het aanzienlijke percentage van een overwegend Belgische bevolking die zich lokaliseert in de zwaar achtergestelde buurten (type 2). Deze situatie

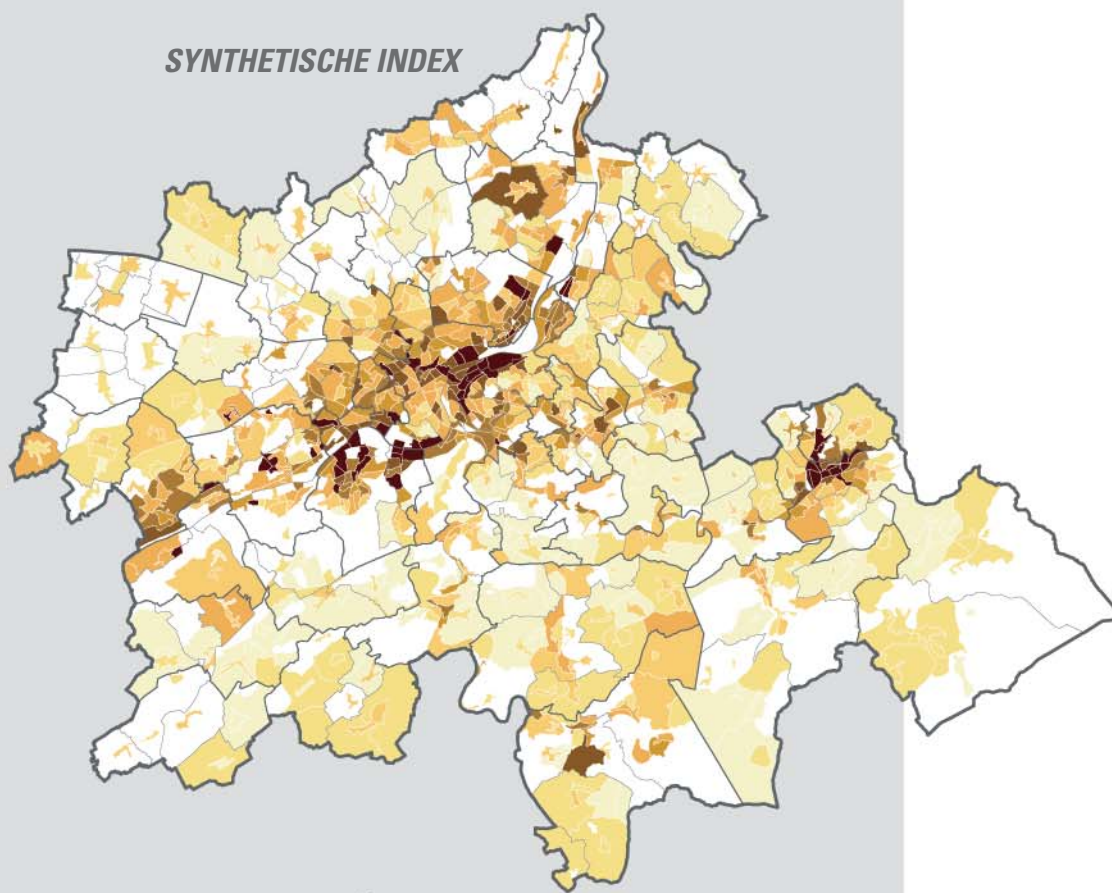
heeft betrekking op bijna 11.000 personen. We vinden dit bevolkingstype zowel terug in het hogerop gelegen gedeelte van de Maasvallei, ter hoogte van Engis en Flémalle, waar meerdere buurten van dit type terug te vinden zijn, in Herstal en Seraing, als nabij de beneden-Maas in de gemeente Oupeye. Deze buurten stemmen grotendeels overeen met vrij uitgebreide sociale woonwijken.

Over het algemeen zijn het de suburbane zones die, net zoals elders, de hogere inkomens bestaande uit eigenaar-bewoners concentreren in de meest recente woningen. De meest welgestelde en meest uitgestrekte suburbane zone heeft zich vooral ontwikkeld in zuidelijke richting, in het gevarieerde en glooiende landschap van de Condroz (Neupré, Esneux).

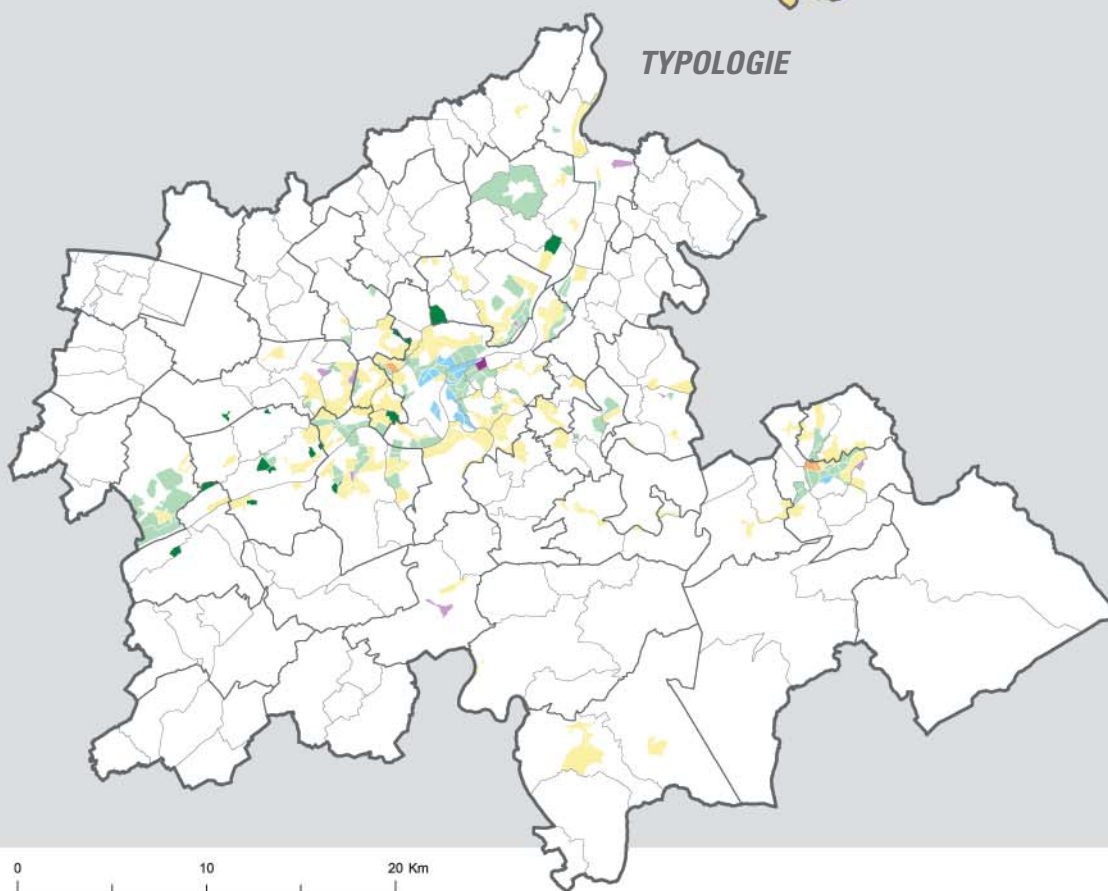
De regio rond **Verviers** vertoont een relatief eenvoudig concentratiemodel waarbij we de lage sociaal-economische situatie aantreffen in de zone van de oude textielindustrie in de vallei van de Vesder, terwijl de meer welgestelde buurten hoger liggen op de zuidelijke helling van de vallei en de suburbane zones zich uitstrekken naar de Ardeense hoogten. Een belangrijk aandeel van de bevolking, bijna 31.000 personen, bevindt zich in buurten in moeilijkheden of in zwak achtergestelde buurten. In wijken met hoge concentraties vreemdelingen afkomstig uit de arme landen is de situatie zorgwekkend. Men treft er ernstige problemen inzake scholing, werkgelegenheid en het ontstaan van gettovorming aan.

LUIK EN VERVIERS

SYNTHETISCHE INDEX

TYPOLOGIE

0 10 20 Km

DE HENEGOUWSE INDUSTRIËLE AS: CHARLEROI, LA LOUVIERE, BERGEN

Samen met de Brusselse regio is de Henegouwse industriële as, die Charleroi, La Louvière en Bergen verenigt, het meest zorgwekkende gebied inzake armoede. Ze concentreert belangrijke achtergestelde bevolkingsgroepen, maar het is in deze regio dat men het grootst aantal betrokken buurten aantreft die de grootste moeilijkheden vertonen.

In **La Louvière**, waar buurten getypeerd als “zwak achtergesteld” (type 7) overheersen, is een lichte verbetering merkbaar. Men lokaliseert er echter ook meerdere wijken in grote moeilijkheden die onder het type 2 en het type 1 vallen. De problemen zijn er gerelateerd aan de aanwezigheid van oude sociale woonwijken (La Louvière, Morlanwelz, Chapelle-lez-Herlaimont) en meer recente sociale wooncomplexen (La Louvière).

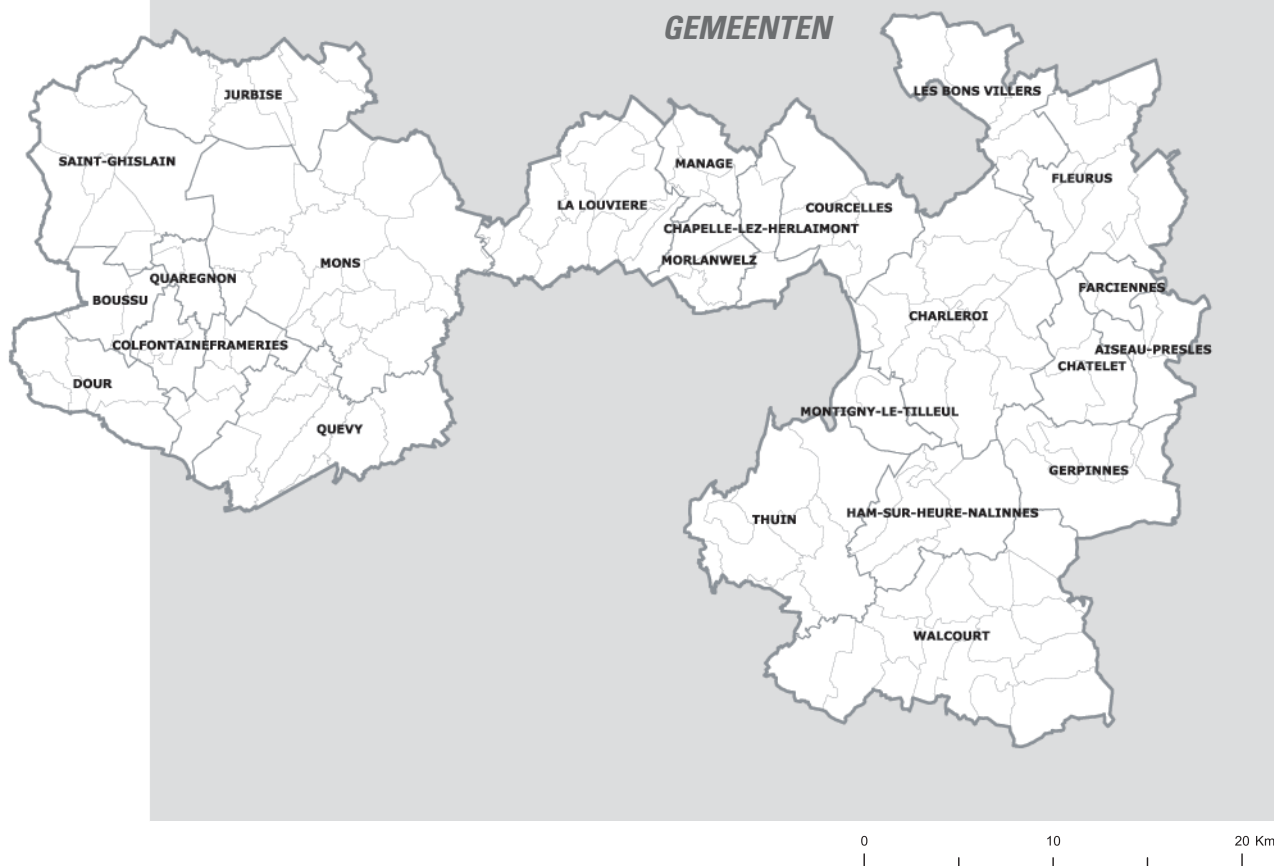
Het stadsgewest van **Bergen** en in het bijzonder het westelijk deel (Quaregnon, Frameries, Colfontaine,

Boussu, Dour), wordt vooral gekenmerkt door buurten met matige moeilijkheden. Werkgelegenheidsproblemen zijn hier sterk aanwezig. De verschillende indices die betrekking hebben op de kwaliteit van de huisvesting weerspiegelen een oude structuur, die maar weinig gerenoveerd en van slechte kwaliteit is. Dit is in feite een gemeenschappelijk kenmerk voor het geheel van de Henegouwse as. Men vindt er een middelmatig woonmilieu terug dat sterk in de oude industriële structuur is opgenomen en dat zowel morfologisch als functioneel geen aanzienlijke urbaniteit vertoont.

Het stadsgewest van **Charleroi** is één van de meest problematische waar moeilijkheden inzake inkomen, gezondheid en werkloosheid sterk verankerd zijn. Deze problemen doen zich vaak voor in de onmiddellijke omgeving van de grote industriële complexen of in de nabijheid van buiten gebruik gestelde mijnsites. Het groot aandeel huishoudens waarbij geen

4

CHARLEROI, LA LOUVIERE, BERGEN

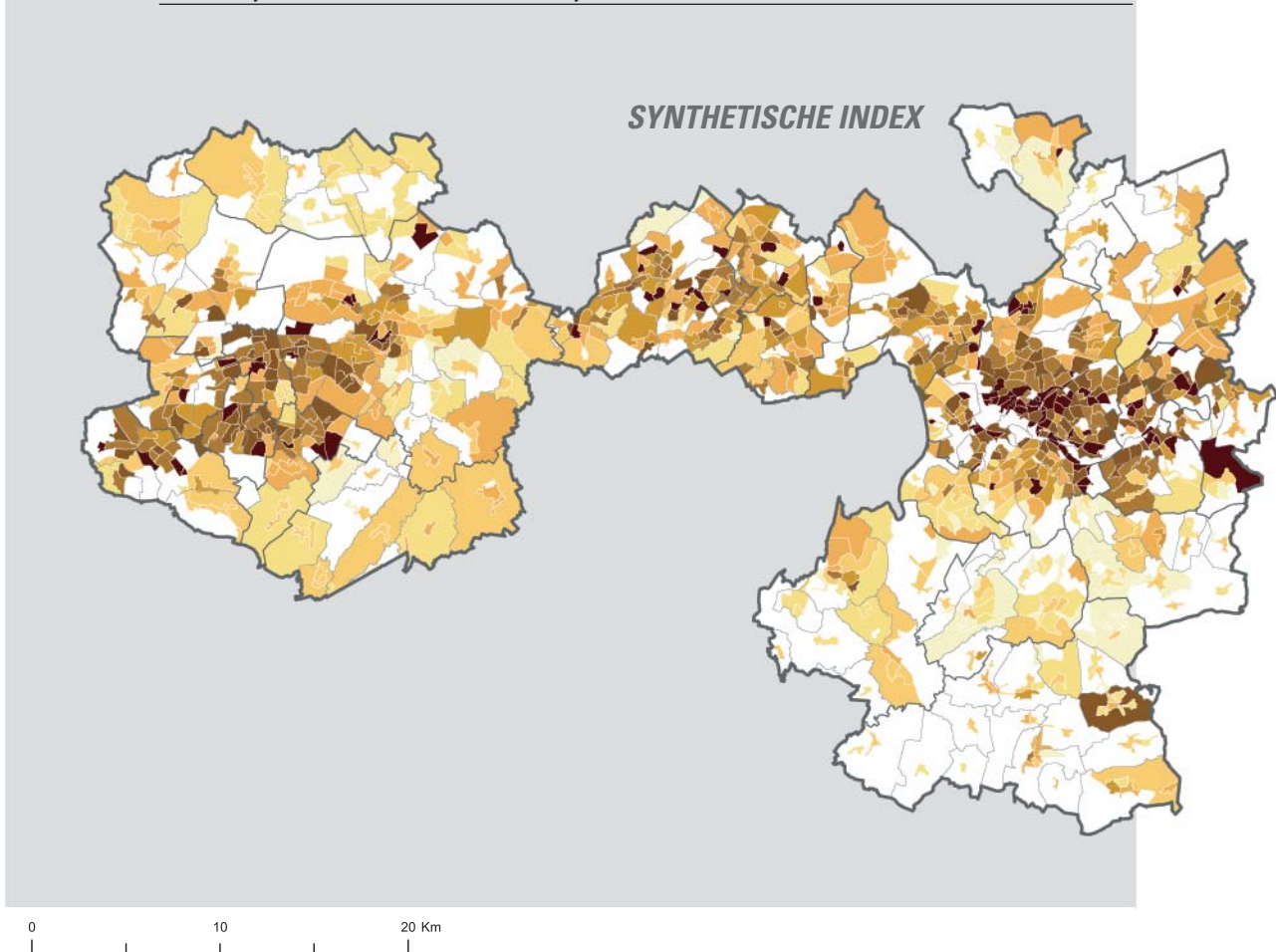
enkel gezinslid beschikt over inkomsten uit arbeid en het groot aandeel alleenstaanden karakteriseren, zoals over het algemeen het geval is, het stadscentrum van Charleroi. Binnen de stad lokaliseren zich eveneens buurten met een sterke aanwezigheid van buitenlanders afkomstig uit arme landen (type 3). We treffen er ook een sterke vertegenwoordiging aan van buurten van type 2 en type 1. Deze aanwezigheid is gerelateerd aan de achteruitgang van de levensomstandigheden in sommige sociale wijken die zowel de autochtone bevolking als diegene afkomstig uit arme landen herbergen. Het betreft vooral de stad Charleroi zelf, maar ook meer perifere gemeenten zoals Courcelles of Aiseau-Presles.

In tegenstelling tot Luik en andere gemiddelde steden zoals Namen en Doornik, is de Henegouwse as, met uitzondering van het gebied binnen de stadsmuren van Bergen dat zich duidelijk onderscheidt, niet aangetast door het fenomeen van gentrificatie.

Afwijkingen van dit tafereel zijn de welgestelde randstedelijke buurten in de groene gordel ten zuiden van Charleroi, gaande van Montigny-le-Tilleul naar Gerpinness; de minder welgestelde randstedelijke uitbreidingen in het noordoosten, richting Fleurus en enkele rijkere buurten in het zuidoosten en het oosten van Bergen in de richting van het bos van Havré. Maar deze welstellende randstedelijke zones zijn minder ontwikkeld rond Charleroi dan in de Luikse banlieue. Dit valt enerzijds te verklaren vanuit een zwakkere historische rol van de burgerij van Charleroi, anderzijds door de lagere rang die de stad inneemt in de stedelijke hiërarchie.

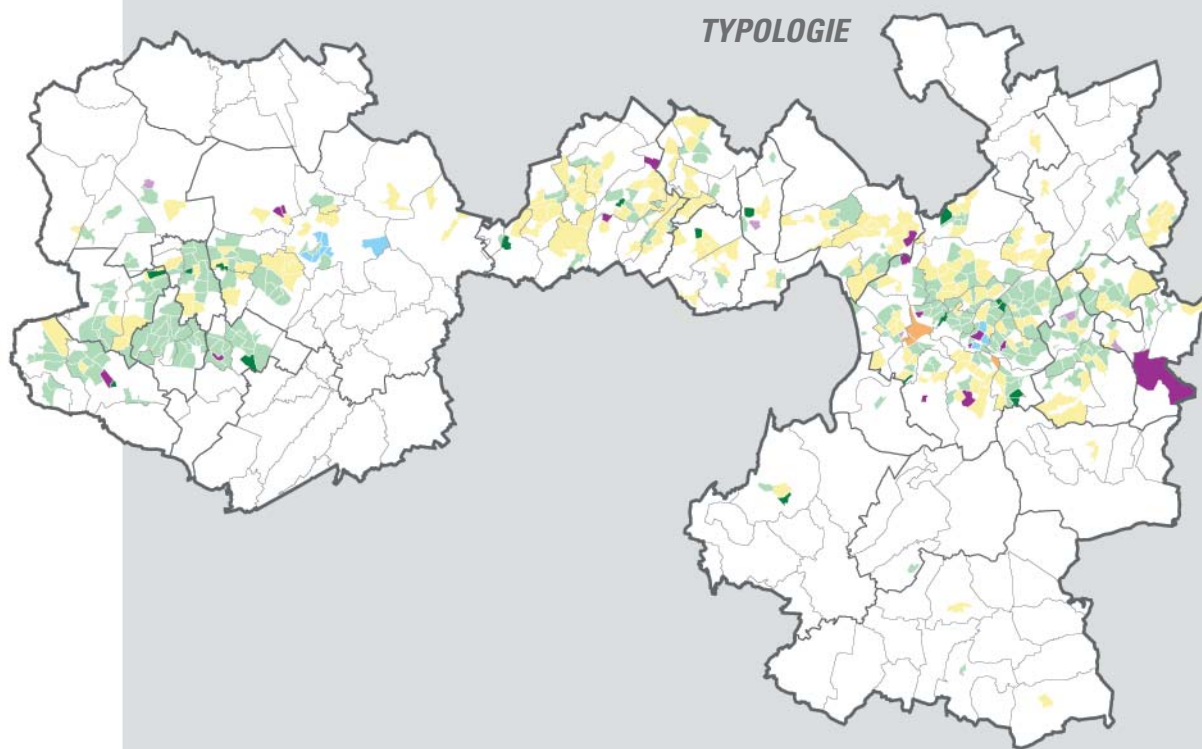
De problemen en de te nemen interventies hebben dus niet alleen betrekking op de sociale problematiek van een regio met een verouderd industrieel apparaat, maar ook op problemen van ruimtelijke ordening en ruimtelijke structurering.

CHARLEROI, LA LOUVIERE, BERGEN

CHARLEROI, LA LOUVIERE, BERGEN

TYPOLOGIE

0 10 20 Km

4

Bespreking van de situatie per stadsgewest

NAMEN

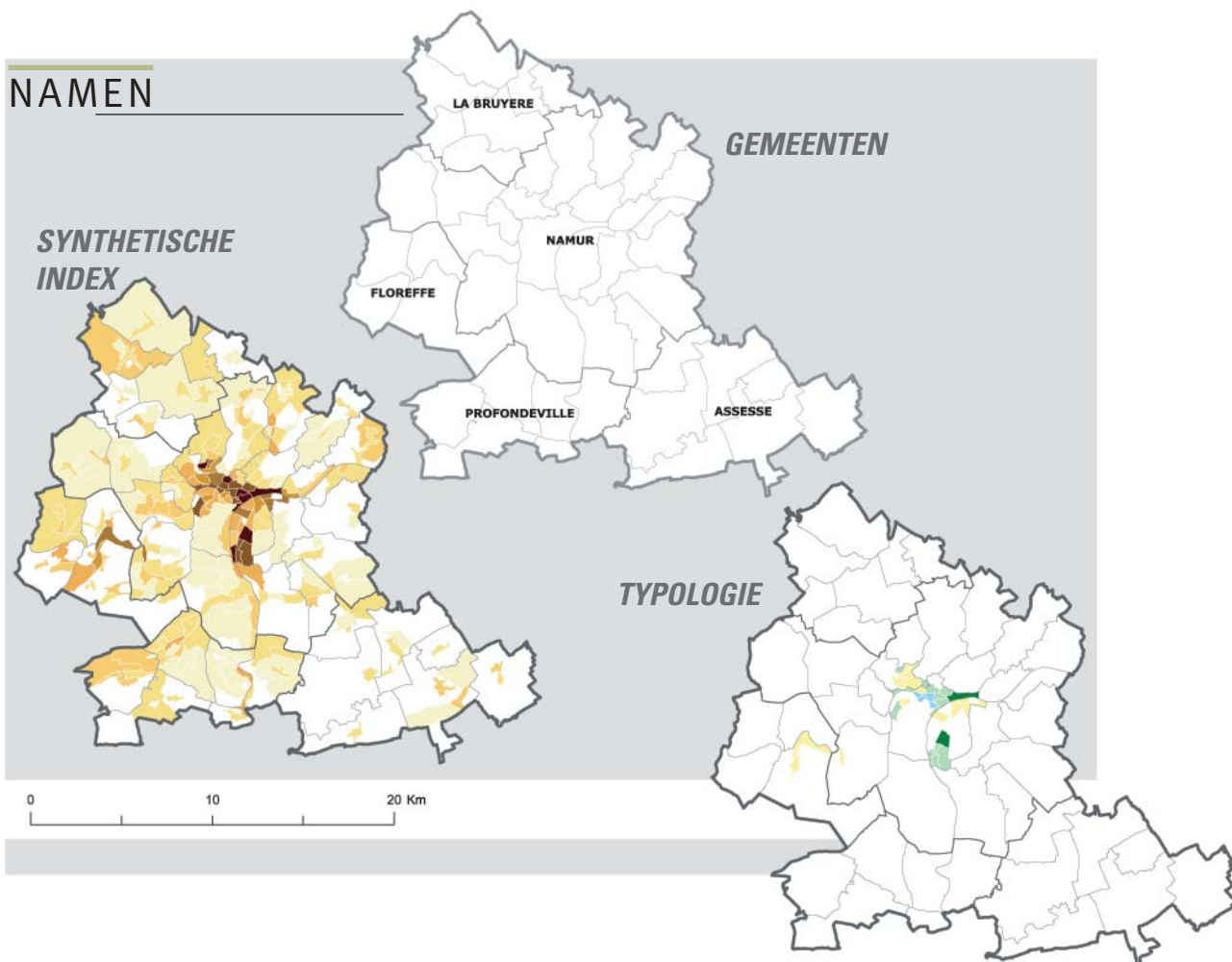
Als hoofdzetel van de Waalse regering, lijkt **Namen** een welvarende stad te zijn in vergelijking met de problemen die Luik en het Henegouwse steenkoolbekken kennen. Het aandeel van de bevolking in buurten in moeilijkheden in Namen is dan ook twee keer lager dan in deze andere steden. Historisch verklaart deze situatie zich door het feit dat Namen geen belangrijke industriële structuur heeft ontwikkeld en geen reconversie ervan moet beheren. Ze heeft dus, als logisch gevolg, geen sterke concentraties gekend van vreemdelingen voortkomend uit de eerste immigratiegolven en biedt momenteel een zwakke vertegenwoordiging van arbeiders. Hoewel de situatie in Namen relatief gunstig is in vergelijking met andere Waalse steden, blijft het aandeel van de bevolking die in buurten in moeilijkheden woont er toch hoger dan in vergelijkbare Vlaamse steden zoals Hasselt of Mechelen.

De armere bevolking concentreert zich voornamelijk in de Naamse kuip. De typologische analyse wijst op een toenemende gentrificatie in het stadscentrum. In het geval van Namen moet dit proces genuanceerd worden door het feit dat het hier om een polariserende stad gaat inzake hoger onderwijs en dus een belangrijke populatie studenten herbergt. De her-

waardering van het stadscentrum is al enkele jaren aan de gang en is verbonden met een historische kwaliteitsvolle structuur. Dit vergroot zonder twijfel de aantrekkelijkheid van de stad met als gevolg dat de sociaal meest fragiele bevolking in nog meer moeilijkheden terechtkomt.

Naast dit verschijnsel, eigen aan het stadscentrum van Namen, bevinden de meest achtergestelde buurten zich in de directe buitenwijken alsmede in de buurten met sociale huisvesting, die zich langs de oude steenwegen uitstrekken. Zodoende bieden Belgrade, Saint-Servais en Salzannes plaats aan buurten in moeilijkheden en met geringe moeilijkheden. De gezondheidsproblematiek is hier bijzonder belangrijk en karakteriserend voor perifere buurten, net als het vraagstuk van de integratie op de arbeidsmarkt.

Twee zones kunnen aanzien worden als in grote moeilijkheden en omvatten een groot percentage Belgen. Het gaat om de buurten Herbatte en Seden, die samen een goede tweeduizend inwoners huisvesten. Deze buurten worden gekenmerkt door een opeenstapeling van problemen in verband met werkgelegenheid, opleiding, huisvesting en gezondheid en concentreren de sociale wijken die historisch werden ingeplant in de eerste Naamse gordel.

DOORNIK

Doornik is een gemiddelde stad met 67.000 inwoners waarvan het stadsgebied grotendeels overeenstemt met de gemeentegrenzen. Dit laatste verklaart zich door de uitzonderlijke omvang van de fusie van de gemeentes waarvan de stad geprofiteerd heeft. Onder de Waalse stadsgewesten is Doornik de stad met het laagste aandeel van haar bevolking wonende in buurten in moeilijkheden en waar de sociale contrasten het minst uitgesproken zijn.

De sociale verschillen geven vorm aan een centrum-periferie model waarbij de lage statusbuurten zich voornamelijk in de historische stadskern bevinden. We onderstrepen een zeer zwakke aanwezigheid van buitenlanders afkomstig uit arme landen: geen enkele buurt uit type 3 is hier aanwezig. Dit is een gegeven voor het geheel van de Waalse gemiddelde steden.

Het hoofdkenmerk van Doornik is het belang van het gentrificatieproces dat binnen de muren geobserveerd wordt en nu de meerderheid van de buurten van het stadscentrum lijkt te treffen. Men stelt er immers een sterke vermenging vast tussen de armeren en de welgestelde bevolking. De versterking van dit proces wordt gedeeltelijk verklaard door de gevolgen van een beleid van stadsvernieuwing en herwaardering van openbare plaatsen, wat over het geheel genomen een verbetering van de bebouwde structuur met zich meebrengt. Een logisch gevolg

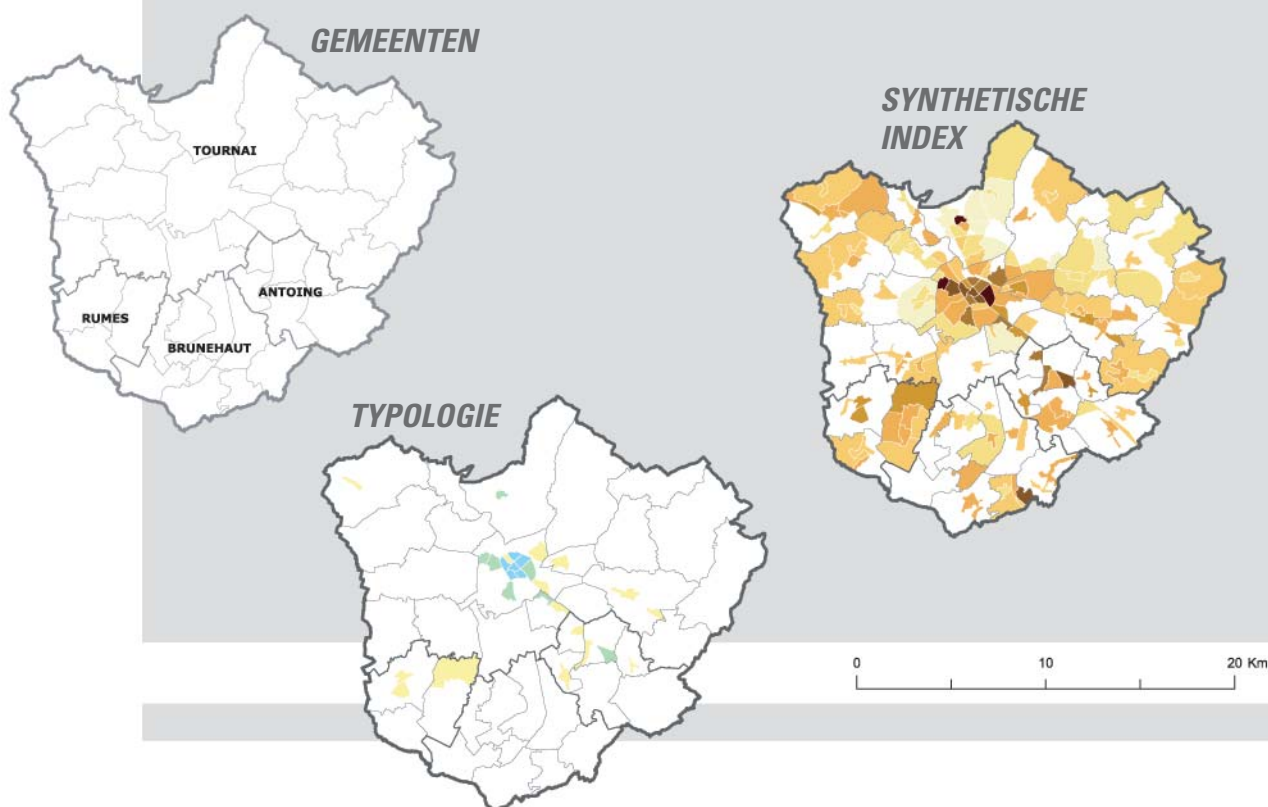
hiervan is de komst van een nieuw type inwoners. De nabijheid van de Rijselse kern en haar groeiende invloed op de lokale vastgoedmarkt is waarschijnlijk een ander verklarend element.

De centrumfunctie van de stad voor de meer achtergestelde bevolking, met in het bijzonder de aanwezigheid van grote voorzieningen (ziekenhuis, opvangtehuizen, ...), blijft echter intact en verklaart deze belangrijke ruimtelijke mix. De dominerende problematiek van het stadscentrum blijft de moeilijkheid van de integratie op de arbeidsmarkt, zoals de thematische index omtrent de werkgelegenheid aantoon.

Voor de rest gaat het om buurten met een matige achterstelling met opnieuw negatieve indicatoren voor werkgelegenheid en scholingsgraad. Ruimtelijk stemmen deze buurten grotendeels overeen met de toegangswegen tot de stad, die historisch de arme bevolking van Doornik concentreerden en die over het geheel genomen nog steeds een slecht imago vertonen.

De hogere statusbuurten bevinden zich op hun beurt voornamelijk in een krans gelegen op 4 tot 5 kilometer van het centrum en lokaliseren zich in de sub-urbane zones in noordwestelijke richting. De invloed van het "Pays des Collines" (Heuvelland) en de Kortrijkse regio zijn hier duidelijk voelbaar.

DOORNIK

BRUSSEL EN LEUVEN

De spreiding van arm en rijk in het **Brussels gewest** vertoont een voor Europa tamelijk uniek patroon. De gevolgen ervan worden verscherpt doordat centrum en periferie van het stadsgewest ook door politieke grenzen worden gescheiden. Reeds in de 19de eeuw heeft de Brusselse burgerij, die werd aangetrokken door het model van de eengezinswoning, het stadscentrum geruimd voor de steeds verder liggende banlieue. Het centrum, waar het aanbod zich vooral tot (luxueuze) appartementen beperkt, kon een dergelijke manier van wonen namelijk niet aanbieden. Deze stadsvlucht, aangezwengeld door omvangrijke stedenbouwkundige operaties, waaronder de noord-zuid spoorwegverbinding en na de Tweede Wereldoorlog de aanzienlijke uitbreiding van de kantoorruimte, hebben van Brussel, samen met Londen, de Europese stad gemaakt met het meest uitgesproken onbewoonde zakencentrum (in het oosten van de vijfhoek, de Leopoldswijk en de Noordwijk). Boven op deze centrum-periferie structuur komt nog de traditionele oost-west opdeling van Brussel die zich reeds aftekende in de eerste eeuwen vanaf het ontstaan van de stad.

De aristocratie installeerde zich toen in de nabijheid van het hertogelijk paleis op de steile oostelijke flank van de vallei en in de 19de eeuw strekten de eerste burgerlijke en aristocratische voorsteden zich uit over het plateau in de richting van het Terkamerbos en het Zoniënwood. Vandaag de dag buigt deze beweging zich wat naar het zuiden, in de richting van Waals-Brabant.

De alluviale vlakte van de Zenne en de vlakke westelijke kant van de vallei hebben steeds de armere bevolking opgevangen en concentreerden later ook de industriële infrastructuur. De afname van de Brusselse traditionele arbeidersklasse, de woningen die door de middenklasse en de burgerij werden geruimd voor een huis in de stadsrand en het uitblijven van verwoestingen tijdens de twee wereldoorlogen, hebben ervoor gezorgd dat een oud woningbestand werd gevrijwaard en ingenomen door de meest kwetsbare bevolkingsgroepen aan de rand van het zakencentrum. In Frankrijk dwong de woningnood, tengevolge van de zwakke bouwactiviteiten in het interbellum, na de Tweede Wereldoorlog tot de bouw van grootschalige woningbouwcomplexen in de banlieue om de bruuske inhaalbeweging van de verstedelijking en de grote immigratie vanuit het platteland en van vreemdelingen op te vangen. In Brussel en andere oude Belgische steden vindt men daarentegen weinig grootschalige woningbouwcomplexen. Voor de middenklasse werden in de decennia na de

Tweede Wereldoorlog ook enkele sociale woningbouwcomplexen opgetrokken in de tweede gordel. Dit is echter steeds een marginaal fenomeen gebleven in verhouding met de constructie van eerst en vooral individuele rijwoningen in de voorsteden en vervolgens de suburbane eengezinswoningen.

Dit resulteert vandaag in een bijzonder sterke socio-ruimtelijke tegenstelling, tussen enerzijds een concentratie van armoede in de buurten in het westen van de vijfhoek (het historische hart binnen de muren), de buitenwijken van de eerste gordel uit de 19de eeuw en langs de oude industrie-as in de Zennevallei, en anderzijds de min of meer duidelijke welvaart in de hoger gelegen wijken binnen de muren van de stad, de tweede gordel en de periferie.

De sterkste concentraties van de meest zwakke buurten situeren zich in de westelijke delen van de vijfhoek en de eerste gordel, in een sikkeldie zich uitstrekt van Sint-Joost en het westen van Schaarbeek, tot Sint-Gillis en het noorden van Vorst. Ook de buurten in het lagere deel van de vijfhoek en de Marollen behoren tot dit patroon. Vanaf de jaren '60 en de industriële achteruitgang van Brussel, worden de oude arbeiderswoningen, vaak vervallen maar financieel betaalbaar, beetje bij beetje opnieuw ingenomen door een grotendeels geïmmigreerde, laaggeschoolde bevolking met geringe kansen tot een professionele integratie in een stad in volle tertiarisatie. Sinds een tiental jaar, niettemin, vormen enkele van deze buurten, zeker na een renovatie van de openbare ruimte, het onderwerp van een herovering door jonge gezinnen met een hoge socio-culturele vorming, afkomstig uit de burgerij en zelfs door welgestelde buitenlanders waarvan hun aanwezigheid verband houdt met de internationale functies van Brussel. Het gaat vooral om de centrale wijken van de vijfhoek, maar dit verschijnsel laat zich ook, zij het nog aarzelend, opmerken in enkele meer westelijke buurten (Dansaertstraat, "Quartier Maritime" te Molenbeek...). Deze buurten zijn rijk aan industriële gebouwen die ingericht kunnen worden als lofts. Het oosten van de vijfhoek en de eerste gordel blijken duidelijk minder arm te zijn. Het gaat hier om de oude vorstelijke buurten waarachter, vanaf 1840, zich de burgerlijke en zelfs de aristocratische buitenwijken ontwikkeld hebben. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog bereikten deze de boulevards van de tweede gordel maar vanaf de jaren '60 hebben nieuwe monofunctionele kantoorwijken deze buitenwijken ingenomen. Hierbij werden aanvankelijk de herenhuizen uit de Leopoldswijk vervangen, gevolgd door een uitbreiding naar het oosten, in de

BRUSSEL EN LEUVEN

GEMEENTEN

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

1. Ganshoren	11. Anderlecht
2. Jette	12. Sint-Gillis
3. Schaarbeek	13. Elsene
4. Evere	14. Etterbeek
5. Sint-Agatha-Berchem	15. Sint-Pieters-Woluwe
6. Koekelberg	16. Vorst
7. Sint-Jans-Molenbeek	17. Ukkel
8. Brussel	18. Watermael-Bosvoorde
9. Sint-Joost-ten-Node	19. Oudergem
10. Sint-Lambrechts-Woluwe	

0 10 20 Km

richting van de Schuman rotonde (Europese wijk). De vastgoedspeculatie die deze ontwikkelingen met zich hebben meegebracht in de naburige wijken, heeft bijgedragen tot het degraderen van het woningpark. Deze werd ingenomen door een armere bevolking die vaak afkomstig blijkt uit de immigratiegolven. Niettemin zijn de tekens van gentrificatie hier duidelijker dan in het westen. De nabijheid van de universiteit en de Europese instellingen, maar ook de vroegtijdige stedelijke hernieuwingsprocessen (Hoog Sint-Gillis, Sint-Boniface wijk te Elsene) spelen hierbij een rol.

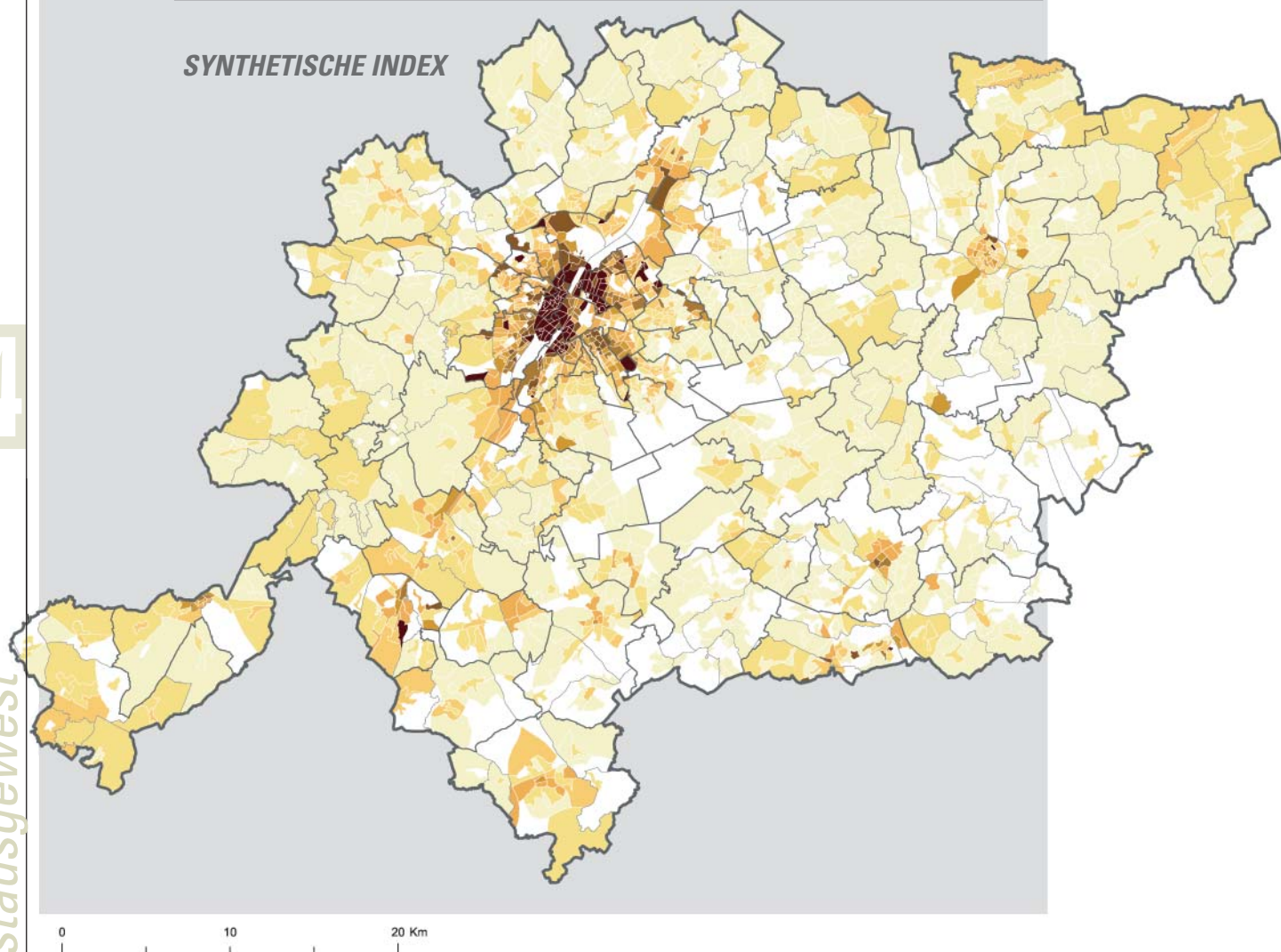
De meest welgestelde zones stemmen overeen met de buitenwijken van de tweede gordel en de suburbane zone. Men vindt er een tweedeling tussen enerzijds het bijzonder bevoorrechte zuidoostelijke kwadrant van Brussel, van Ukkel tot Woluwe, en anderzijds de rest van de tweede gordel die een minder gunstige positie inneemt.

De tweede Brusselse gordel vertoont niettemin meerdere probleembuurtten, gekenmerkt door sociale woningcomplexen. Dit gaat van tuinwijken zoals “le Bon Air” en “La Roue” te Anderlecht of Homborch te Ukkel, tot sociale woningblokken zoals Peterbos te Anderlecht of “La Cité Modèle” te Laken. De situatie van hun bewoners blijkt veel zwakker te zijn in het westen en het noorden van de regio, terwijl in het zuidoostelijk kwadrant de sociale huisvesting deels wordt ingenomen door meer welgestelde huishoudens.

Tenslotte onderscheiden zich enkele buurten die grotendeels bevolkt worden door studenten: de Erasmus campus in Anderlecht, Campus de la Plaine in Ixelles, de UCL campus in Sint-Lambrechts-Woluwe en het centrum van Louvain-la-Neuve. Deze populatie, die nog niet actief is op de arbeidsmarkt, logeert er in over het algemeen kleine gemeubileerde kamers en concentreert een groot deel van de buitenlandse studenten.

BRUSSEL EN LEUVEN

SYNTHETISCHE INDEX

Bij een gedetailleerde analyse van **Leuven** valt in eerste instantie de noord-zuid structuur op, met in het zuiden de meer welstellende bevolking en in het noorden de eerder kansarme buurten. De aanwezigheid van de industrie rond de Vaart (kanaal Leuven-Mechelen), nu gedomineerd door InBev Belgium N.V., en het feit dat de meerderheid van de sociale woningen hier gebouwd zijn (waaronder het bekende torencomplex van Sint-Maartensdal), verklaren de aanwezigheid van arbeidersbuurten in het noorden. Soortgelijke buurten zijn terug te vinden in het centrum van Kessel-Lo ten noordoosten van de stad. Hier heeft men te kampen met veel leegstand, mobiliteitsproblemen en een toenemend onveiligheidsgevoel. Recente tendensen tonen echter aan dat heel wat jonge gezinnen en starters op de arbeidsmarkt interesse vertonen in deze arbeidersbuurten. Zij hebben het vermogen een oude woning op te kopen en te renoveren met als gevolg dat de oorspronkelijke bevolking meer en meer verdrongen wordt en zijn

toevlucht moet zoeken in sociale woningen.

Hier en daar in de binnenstad treft men ook flats voor studenten aan, die in de praktijk ingenomen worden door kansarme huishoudens.

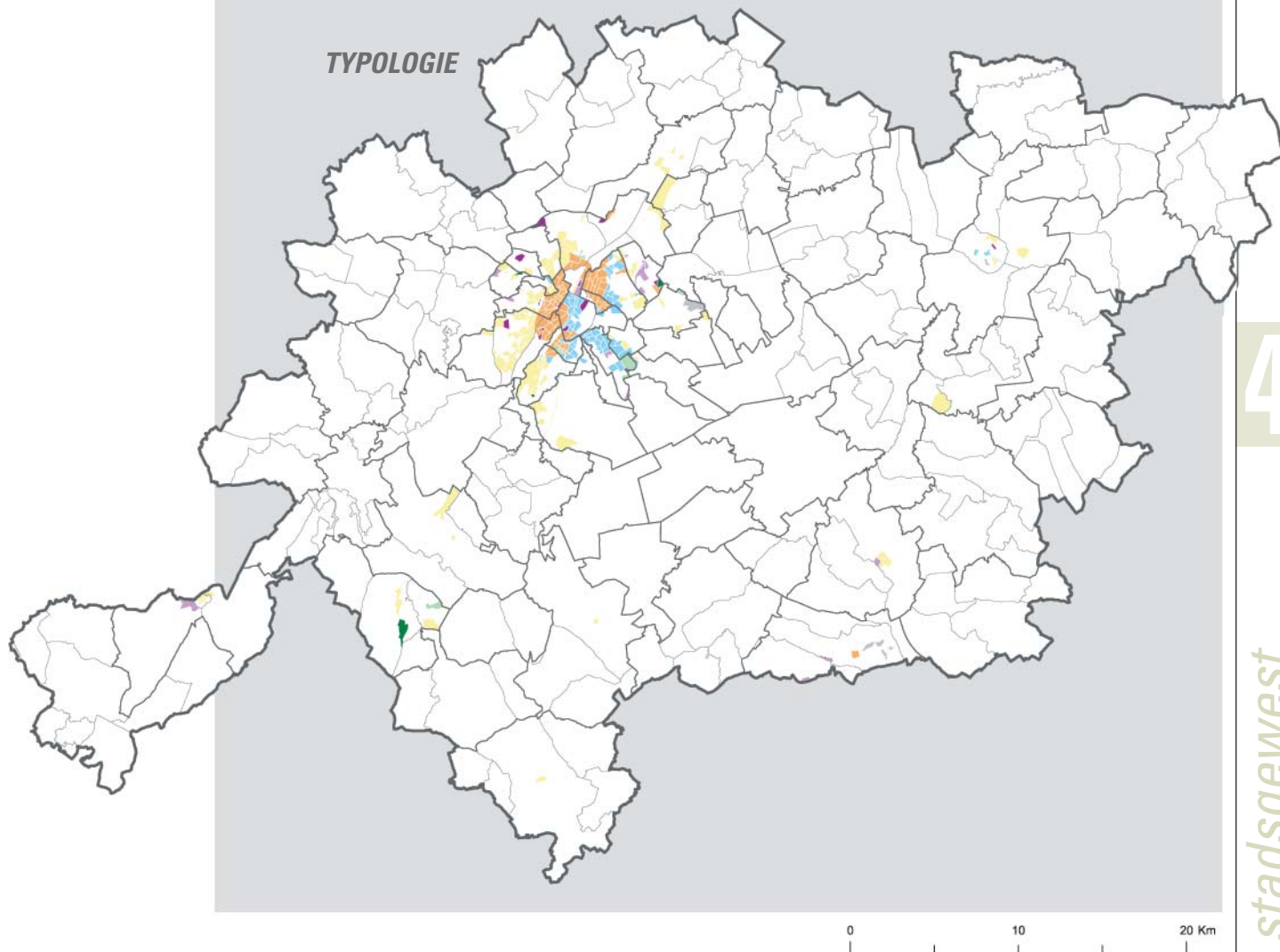
Over het algemeen zorgen de universiteit, het secundair onderwijs en de zetel van de Boerenbond echter voor een groot overwicht van de tertiaire sector in Leuven. Daardoor blijft de achterstelling beperkt en zijn arbeidsmigranten er nagenoeg afwezig gebleven (daartegenover staat een relatieve oververtegenwoordiging van vluchtelingen en asielzoekers gekoppeld aan het internationaal karakter van de studentenbevolking).

In het zuiden spelen het Heverleebos en het Meerdaalwoud dezelfde rol als het Zoniënwoud voor Brussel en lokken reeds lange tijd de Leuvense elite in hun richting tot in Oud-Heverlee.

De recente suburbanisatie is echter concentrisch rond de stad verspreid. De gemeenten Rotselaar,

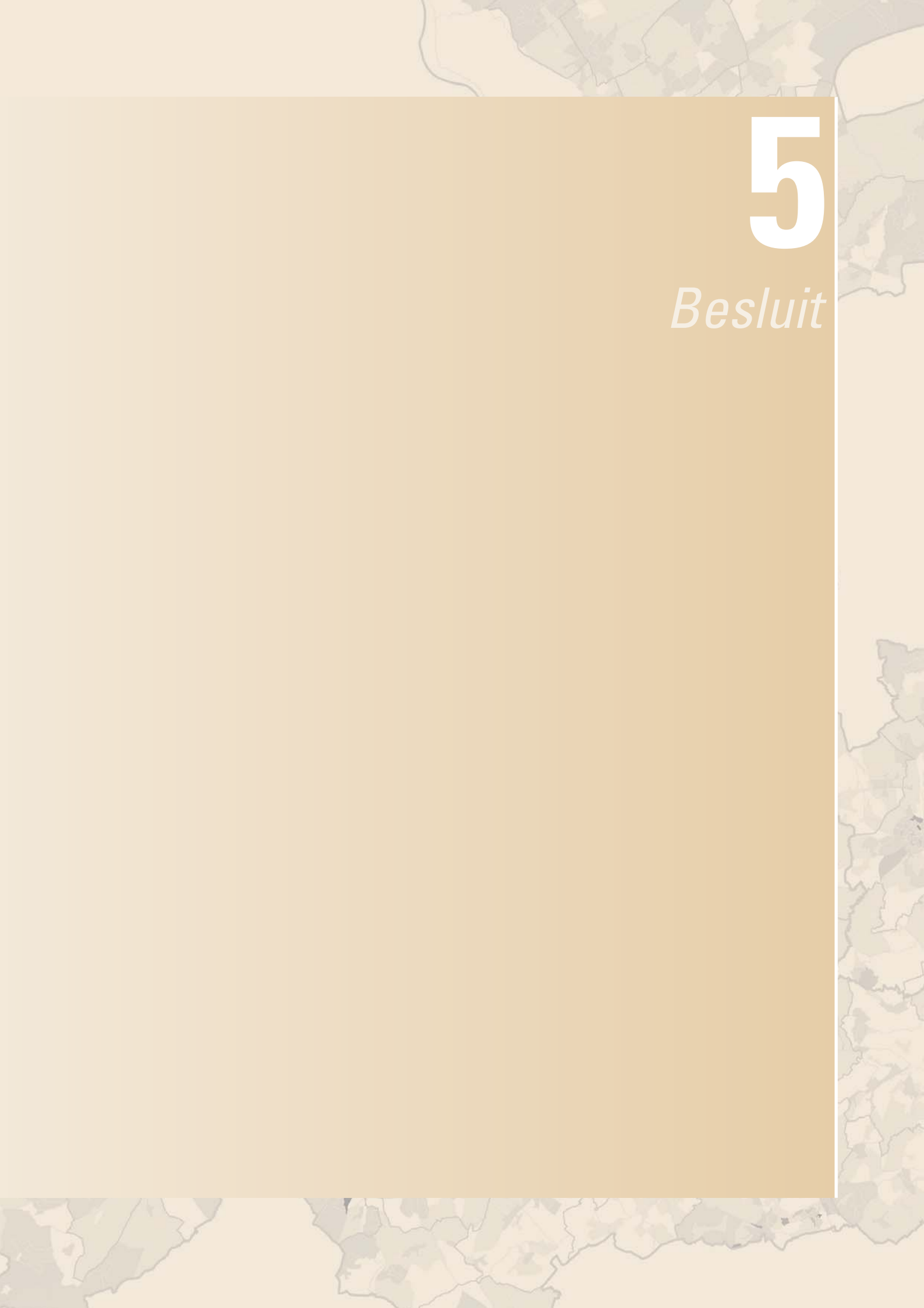
BRUSSEL EN LEUVEN

TYPOLOGIE

Lubbeek, Herent en Bierbeek combineren sinds de jaren tachtig hun groen en heuvelend landschap met een goede autosnelwegontsluiting (E40 in het zuiden en A2 in het noorden). Dit trekt een welstellende bevolking aan, die soms evenzeer op Brussel als wel op Leuven gericht is. Helemaal in het zuiden van het stadsgewest valt een

in de Leuvense context laag scorende buurt op, vooral op het vlak van tewerkstelling. Het gaat om een plattelandsbuurt van Oud-Heverlee, aan de rand van het woud, waar een camping met permanente bewoners staat en waarvan de inwoners meestal geen woon- en werkgelegenheid vinden in de stad.

The background of the page is a map of a region, likely in the Netherlands, showing various colored areas (green, yellow, grey) and a large orange rectangle that covers most of the page. The number 5 is prominently displayed in the top right corner of the orange rectangle.

5

Besluit

Deze nieuwe atlas van buurten in moeilijkheden is de tweede in rij, die samen met de eerste een periode overziet van ruim tien jaar. Hoewel de beleidsinterventies om buurten in moeilijkheden op korte termijn uit hun problemen te halen noodzakelijk zijn, moeten we vaststellen dat de meeste betrokken buurten zich structureel aan de onderkant van sociale ongelijkheden blijven situeren. Sociale ongelijkheden worden immers door de ruimtelijke concentratie van problemen versterkt.

Buurten in moeilijkheden zijn in eerste instantie te vinden in de 19de eeuwse arbeidersgordels van de grote steden, waar door desindustrialisatie en gebrek aan scholing de werkloosheid heeft toegeslagen en waar de woonomstandigheden en de buurtvoorzieningen nooit gelijkwaardig zijn geweest aan deze van de betere buurten. Naargelang de betrokken stad worden deze buurten gedomineerd door een oudere Belgische arbeidersklasse, dan weer door arbeidsmigranten die in de jaren '60 en '70 de opwaarts mobiele Belgen vervangen hebben. De etnische afkomst mag dan groot zijn, het lot is gedeeld: crisissen en de daaropvolgende flexibele en competitieve economie hebben structurele werkloosheid in die buurten diep verankerd.

Een tweede groep komt meer voor langs de Waalse industriële as en ten dele in de Limburgse mijnstreek. Hetzelfde verhaal van structurele economische verandering en nutteloos geworden arbeidskrachten wordt hier verteld, met dit verschil dat vooral de desindustrialisatie met sluitingen van de mijnen en (in Wallonië) de zware industrie aan de basis liggen van de moeilijkheden. Het feit dat de concentratie van arbeiders hier bepaald werd door de aanwezigheid van grondstoffen en industrie, eerder dan door de stedelijke concentratie, bepaalt het grootste verschil.

Tenslotte zijn er sociale woningbuurten, zowel in de centra als in de periferie van de stadsgewesten met een sterke centripetale structuur, als in de brede band van de industriële zones met een weinig uitgesproken stedelijke centraliteit. Uiteraard is er een relatie tussen de toegangsregels tot sociale huisvesting en de criteria om buurten in moeilijkheden te onderscheiden. Die toegangsregels bepalen, terecht als men rekening houdt met de gebrekkige capaciteit van het marktmechanisme om aan ieder huishouden een degelijke woning te verschaffen, dat zwakkere huishoudens geconcentreerd geraken in sociale woningen. Omwille van de financiële efficiëntie van de groepsbouw vormen deze meestal relatief opvallende buurten, hoewel ze door de nadruk op individuele woningbouw in België nooit de afmetingen bereiken die in onze buurlanden waar te nemen zijn. Er is tijdens het laatste decennium relatief weinig bijgebouwd aan sociale woningen, en zeker niet in massale groepsbouw.

Buurten in moeilijkheden concentreren bevolkingsgroepen die in economische en sociale, soms culturele problemen verwickeld zitten en die meestal gekoppeld zijn aan een te zwakke politieke mondigheid en vertegenwoordiging. Veel van de hefboomen om daar iets aan te veranderen liggen op het Gewestelijke en Gemeenschapsniveau, het federale en zelfs het Europese niveau. De vorige atlas heeft een belangrijk maatschappelijk probleem in kaart gebracht. We hopen dat deze atlas meer doet dan dit te bevestigen, dat hij bijdraagt om de moeilijke relatie tussen lokale problemen en oplossingen op hogere schaalniveaus scherp te stellen.